2 • 1990

ISSN 0235—0351

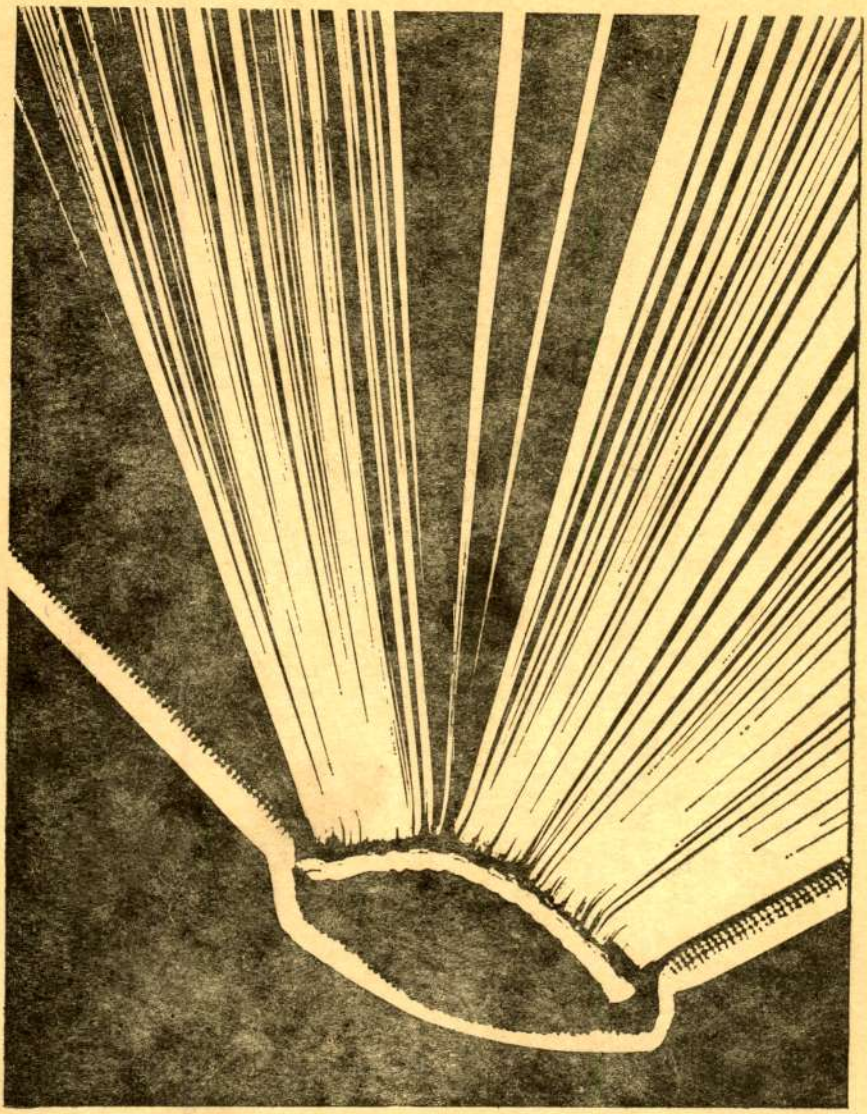

Täienduskoolitusest; meie raamatukogude automatiseerimisest; kirjastamine Eestis anno 1990; Austraalia infoteenistused; 7 küsimust Miss Estoniale, raamatukogunduse üliõpilasele Liis Tappole jpm.

RAAMATUKOGU

EESTI KULTUURIMINISTEERIUM
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

RAAMATUKOGU

NR 2
TALLINN 1990

Toimetuse kolleegium:
T. Etverk, H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre, T. Valm

Tegevtoimetaja Kai Maran
Keeletoimetaja Milvi Juske
Tehniline toimetaja Hilja Kotkas

Aadress:
200106 Tallinn
Kiriku plats 1
Eesti Rahvusraamatukogu
«Raamatukogu» toimetus (tel. 44 05 21)

Loomingulisus on moodne mõiste, mida ei mainita üksnes kunstialadega seoses. Räägitakse ka loomingulisest mõtlemisest, probleemi loovast lahendamisest, loovast elamisest.

Kas me oskame olla loomingulised oma töökohal, eriti kui see on ülimalt süstemaatiline, bürokratiseerunud ja sõltuv, nagu seda on akadeemiline raamatukogu? Kas on paradoksaalne olla ühekorraga nii loominguline kui süstemaatiline? Kas on võimalik luua süsteeme, mis ärgitavad, hüvitavad ja edutavad loovust?

Loovus ei ole niivõrd kogemus kui vaimu seisund. Loovust kutsetöös võib ergutada. Tuleb ergutada riskivõtmist: edukad juhid võtavad suurema riski ja julgustavad teisi olema samavõrra loomingulised.

Dokumentaalselt on hästi tõestatud side huumori ja loovuse vahel. Autor on vapustatud koosolekutest, mida ta on külastanud raamatukogus — seal on vähe või ei ole üldse huumorit ja mängulisus on tundmatu.

ACRL presidendi juhtmõte on: «Edendada loovust ja uuenduslikkust.» Kui raamatukoguhoidjad tahavad edukat tulevikku, peame me olema võimelised tegema rohkem, kui lihtsalt kohanema muutuva ümbrusega. Meil on vaja kujundada tulevik vastavalt oma visioonidele.

JOANNE R. EUSTER, ACRL president 1987—88
Ajakirjast «College a Research Libraries»
July, 1987, p. 287—288.
Refereerinud Peeli Mikelsaar.

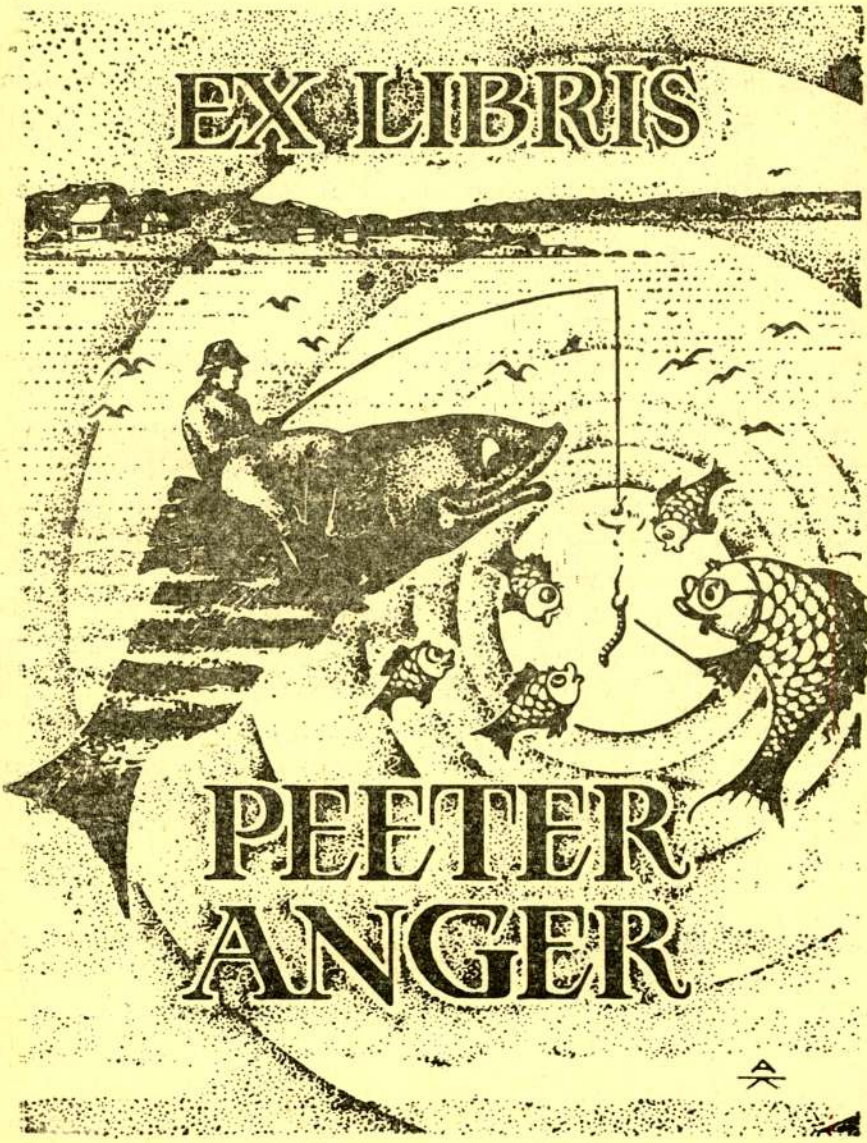

Kunstnik ARNO KALBERG

Täienduskoolitusest

⊙ Eneseharimine on olnud tähtis igal ajal ja igaühele. Eriti oluline on see raamatukogutöötajaile ajal, mil informatsiooni hulk on plahvatuslikult suurenenud ja vanad teenindusvormid asendumas uutega. Üks põhilisi seminaride organiseerijaid on olnud Rahvusraamatukogu metoodikaosakond. Sektori juhataja KRISTA TALVI annab kõigepealt ülevaate, missugune on üldse täienduskoolituse võrk Eestis.

Ühtset süsteemi ei olegi. Selle on tinginud raamatukogude ametkondliku alluvuse killustatus ja raske materiaalne olukord.

Kõige rohkem on võimalusi juurde õppida rahvaraamatukoguhoidjail. Seminarid ja kursused toimuvad regulaarselt. Seminare korraldab Eesti Rahvusraamatukogu, kursusi organiseerib Kultuuritöötajate Täienduskool.

Kõrgkoolide ja teadusraamatukogud korraldavad täiendusõpet igaüks omaette ja õppetöö edukus oleneb sellest, kuivõrd keskne raamatukogu tunneb oma raamatukogusid ja nende vajadusi.

Mõnevõrra on teadusraamatukogude täienduskoolitusega tegelnud ERÜ hariduse ja täienduskoolituse toimkond, kes selle aasta mais korraldas kursuse «Lugejateenindus ja kutse-eetika» teise õppesessiooni.

⊙ Kuidas on huvi?

Huvi on kasvanud 1988. a sügisest, kui korraldasime seminari väliseesti kirjandusest. Seal oli palju häid ja asjatundlikke ettekandeid — Bernhard Kangrost, Kalju Lepikust, Salme Ekbaumist, Valev Uibopuust, Henrik Visnapuust jt. Huvilisi kogunes seminarile üle neljakümne, nii rahva- kui teadusraamatukogudest.

Kui vaadata ajas aastat neli tagasi, siis tollal oli aasta jooksul 4—5 seminari rahvaraamatukoguhoidjaile. Kutsusime inimesi seminarile kutsealade järgi — komplekteerijaid, lugejateenindajaid, bibliograafe, metoodikuid jt. Organiseerisime ka nö teemaseminare. 1984. a detsembrist 1987. a septembrini korraldasime keskraamatukogude direktoritele juhtimisalase seminari. Enam huvi pakkunud teemadest võiks nimetada juhtimispsühholoogiat, juhi autoriteeti, eesmärkide kavandamist juhi töös, suhteid kollektiivis ja suhtlemispsühholoogiat (koos rühmatööga). Lisaks nimetatule kõneldi raamatukogudest XXI sajandi künnisel (1986. a toimunud IFLA põhjal), raamatukogukaadri ettevalmistusest nii meil kui

välismaal, raamatukoguhoonete ehitusest ja raamatukogudest automatiseeritud infosüsteemis. Oli ka loenguid muutuvast ja uuenevast majandusest, olukorrast põllumajanduses, rahvusprobleemidest, kultuurist ja kirjandusest. Kahel aastal, 1984 ja 1985, toimus kodulootöö seminar nii Tallinnas kui Tartus, millele järgnes ka kodulootöö ülevaatus. Üle kahe aasta toimusid suviti rahvaraamatukogutöötajate seminar-laagrid mitmesugustes Eestimaa paikades. Esimene korraldati 1963. a Karksi-Nuias ja viimane 1988. a Hiiumaal Õngus.

1984. aastast hakkas Kultuuritöötajate Kursustebaas (praegu Kultuuritöötajate Täienduskool) korraldama kahenädalasi kursusi raamatukogutöötajaile («Suhtlemiskursus», «Maakultuur», «Näitagitatsioon» jm). Nende programmide koostamisel ja kursuste läbiviimisel osales ka Rahvusraamatukogu metoodikaosakond. Jätkusid ka seminarid.

Millest siis ikkagi vähene huvi seminaride ja kursuste vastu varasematel aastatel?

Ei saa öelda, et aastat 4—5 tagasi oleks loengute valik seminaridel ja kursustel juhuslik olnud, nagu on väitnud raamatukoguhoidjad («... üks loeng siit, teine sealt!»). Põhjused on rohkem muus: 1) ei avalikustatud tõde elu kõigis valdkondades, paljudest asjadest vaikiti; 2) täienduskoolituse üritusi rahvaraamatukogutöötajaile oli liiga palju (4—5 seminari, 3—4 kursust aastas); 3) kursustest ja seminaridest võtsid osa enamasti ühed ja samad inimesed, need, kellel oli võimalik Tallinna tulla.

Nüüd aga, juba kolmandat aastat, korraldame kursusi ja seminare tõesti ühel kindlal teemal. See aitab probleemisse põhjalikumalt süveneda.

Kui aga valmib Eesti Rahvusraamatukogu uus hoone, muutub mõndagi raamatukoguhoidjate täienduskoolituses.

Paljude aastate jooksul, mil olen seminare ja kursusi korraldanud, on mul olnud nii ebaõnnestumisi kui ka õnnestumisi, olen kuulnud nii kriitikat kui tänu.

Siirast tunnustust loen välja sellest, kui pärast seminari lõppu tuleb raamatukoguhoidja ning tänab vajalike ja huvitavate teemade käsitlemise eest, mis andnud kutsetööks mõttevärskust ja energiat, tahtmist teha midagi teistmoodi ja hoopis paremini.

Me oleme alati seminari või kursuse lõppedes kuulajaid küsitlenud ja palunud avaldada oma arvamust. Hinnangud seminari «Kaunis raamatukogu» kohta on olnud küllalt ühesed: seminar meeldis, oli kasulik ja huvitav. Soovitakse seminari jätkumist ja kirjutatakse nii: «Seminar meeldis, eriti lilleseadekunst, ruumipsühholoogia, värvusõpetus. See on üks meeldivamaid seminare, teemad on sobilikud naisterahvale. Ka edaspidi soovime loenguid aktuaalsetel teemadel, milles kasvab meie vaimsus.»

⊙ Viimase hooaja tehtud tööd ja järgmise hooaja plaanid?

Sel aastal on raamatukogutöötajatele korraldatud kaks seminari teemal «Kaunis raamatukogu». Tegelikult tehti sellega algust juba möödunud aasta sügisel, seega on tegemist jätkuva seminariga.

Teema pakkusid välja rahvaraamatukogutöötajad ise ning Eesti Rahvusraamatukogu metoodikaosakond on seda edasi arendanud ja programmid koostanud.

Sellel seminaril on kaks tahku: ühelt poolt on kõigi raamatukoguhoidjate soov muuta raamatukogu kaunimaks ja lugejasõbralikumaks, teiselt poolt peab ka raamatukoguhoidja ise muutuma professionaalsemaks ja hingelt avatumaks.

Nii on seminaridel käsitletud sisekujundusega seonduvaid probleeme: värvide sobivust ja valikut, tekstiili kasutamist ruumis, toalilledega kaunistamist, mööblikujundust. Seminaristid on kohtunud peatselt valmiva Eesti Rahvusraamatukogu hoone sisekujundaja Sulev Vahtraga, külastanud kunstikombinaati «Ars», tutvunud Tartus Eesti Rahva Muuseumi rikkalike fondidega (erilist huvi pakkus tekstiiliosakond).

Teise osa seminarist moodustavad loengud kristlikust elulaadist. On kõneldud kristlikust eetikast, kiriku ajaloost ja arhitektuurist, õpitud tundma ja mõistma raamatute raamatut — Piiblit. Mis on headus, halastus ja ligimesearmastus? — neil sügavalt mõtlema panevatel teemadel on kõnelnud usuteaduste doktor prof Evald Saag, Tallinna Praostkonna praost Einar Soone, prof Eenok Haamer.

Sügisel see seminar jätkub. Lisaks kristlikule elukäsitusele on teiseks suuremaks teemaks raamatukoguhoidja isiksus.

Selle aasta veebruaris-märtsis korraldati rahvaraamatukogutöötajatele kahenädalane kursus Eesti ajaloost. Esimesel nädalal kuulati loenguid eestlaste kaugest minevikust — Eesti muinasajast (koos slaidiprogrammiga), eestlaste etnogeneesist, keskaja krooniku maailmapildist, rahvuslikust ärkamisajast. Järgnesid loengud Eesti Vabadussõjast 1918—1920, Eesti Vabariigi majandusest, sise- ja välispoliitikast ning kultuuri- ja hariduselust. Lektoriteks olid Ajaloomuuseumi töötajad Mati Mandel, Hannes Walter, Ajaloo Instituudist ajaloodoktor Ea Jansen, prof Enn Tarvel jt. Teisel nädalal käsitleti neljakümnendaid-viiekümnendaid aastaid Eestis. Ei ole ju nendest aastatest avalikult palju kõneldud ega kirjutatud, sest ajaloolise tõe taastamine algas Eestis mõnevõrra hiljem kui tõe kuulutamine teistel elualadel.

Ajaloomagister Evald Laasi andis nõusoleku esineda mitmel teemal. Ta on ise töötanud palju aastaid arhiivimaterjalidega ja ta kõneles meile intrigeerival teemal, tuues K. Pätsi ja J. Laidoneri ajaloo kohtu ette. Hea ülevaate saime ka sõjajärgsest põllumajandusest, sundkollektiviseerimisest ning 1941. ja 1949. a massiküüditamisest. Ajastu üldpoliitilise iseloomustuse (1945—1990) andis Küllo Arjakas. Vaatasime filmiarhiivi kroonikafilme, kohtusime Eesti Kongressi delegaadi Sirje Endrega ja väliseestlase Jüri Estamiga.

Soovi kuulata loenguid Eesti ajaloost ja kultuurist on avaldanud ka meie teistest rahvustest kolleegid.

14. maist 25. maini toimus Tartu Ülikooli Raamatukogus kursuse «Lugejateenindus ja kutse-eetika» teine õppesessioon. Peamõõk oli suhtlemistreeningul, toimusid psühholoogia-alased loengud, testiti isiksuse omadusi, peeti loenguid eesti kirjanduse põhijoontest 1940—1990.

Tulevikus tahame näha ühtset täienduskoolitust kõikidele raamatukoguhoidjatele, olenemata raamatukogu ametkondlikust alluvusest. Kui sagedasti täiendusõppe üritused toimuma hakkavad, sõltub raamatukoguhoidjate huvist ja vajadusest oma teadmisi täiendada. Kursused ja seminarid muutuvad tasuliseks. See annab lootust, et osa võtma tulevad tõesti asjast huvitatud inimesed. Aga **kõigepealt** peab muutuma täienduskoolituse korraldamise tase.

* * *

⊙ Missugust rolli hakkab siinjuures täitma Rahvusraamatukogu? Metoodikaosakonna juhataja TIIU VALM:

«Seniajani on ERR olnud eelkõige metoodikakeskus rahvaraamatukogudele. Põhiliselt on tal olnud juhtimisfunktsioon — planeerida, juhendada, kontrollida.

Edaspidi kujuneb Rahvusraamatukogust raamatukogunduse andmepank, infotalitus, konsultatsioonipunkt ja täiendushariduse keskus kõigile Eesti raamatukogudele, olenemata nende tüübist või ametkondlikust alluvusest, piiramata seejuures ühegi iseseisvust tegutsemisel ja otsustamisel. See ei nõua, kontrolli ega tee ettekirjutusi, vaid konsultatsioonikeskusena täidab raamatukogude tellimusi ja soove.

Tööd hakkab korraldama raamatukogunduse osakond (praegune metoodikaosakond). Põhiülesanded on:

— raamatukogunduse ja bibliograafia andmepanga loomine ja täiendamine, sidepidamine teiste raamatukogude ja infoasutustega Eestis, NSV Liidus ja välismaal;

— infoteenindus, erialakirjanduse kogumine ja töötlemine, referaatide ja nimestike koostamine;

— täiendushariduse korraldamine koostöös TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri ning Kultuuritöötajate Täienduskooliga;

— erialase seadusandluse korraldamine;

— monograafiate, aastaraamatute, õppevahendite, sõnaraamatute jm kirjanduse väljaandmine;

— ajakirja «Raamatukogu» toimetamine.

Nende ülesannete täitmine ei ole mõeldav koostööta teiste raamatukogudega.»

Küsitles KAI MARAN

KUIDAS ON ASI KORRALDATUD SOOMES?

«Meie eesmärk on koolitada niisuguseid infospetsialiste (sh ka raamatukoguhoidjaid), kes oleksid võimelised kiiresti kohanema infoühiskonna muutustega ning infotarbija nõudmiste ja vajadustega,» ütles IFLA president hr Hans-Peter Geh. «Kui me suudame oma eesmärgi saavutada, siis, arvan ma, tagame meie elukutsele hiilgava tuleviku.»

Põhiharidus, mille raamatukoguhoidjad eri riikides kümmekond aastat tagasi on saanud, ei ole enam praegusele kiiresti arenevale raamatukogule piisav, ei ole enam kooskõlas tänapäeva ühiskonna võimaluste ja vajadustega. Raamatukoguhoidja peab vajaka jääva osa juurde saama täienduskoolituse ja erialakirjanduse iseseisva lugemise kaudu. Seega peab igal raamatukoguhoidjal olema võimalus end täiendada.

Soomes on see probleem küllaltki hästi lahendatud. Korraldatakse hulgaliselt mitmesuguseid täienduskursusi: ühed riiklikul tasemel, teised seltside, ühingute, keskuste, munitsipaalorganite, suuremate raamatukogude jne organiseerimisel. Juba kümnendat aastat on väga levinud suveülikooli tüüpi kursused, mis on avatud kõikidele soovijatele. Enamasti korraldavad suveülikoole regiooni ülikoolid ja kolledžid.

Tampere Ülikooli (esimene ülikool Soomes, kus alustati kõrgema raamatukogundushariduse andmist) juures on Täienduskoolituskeskus (Tamperen Yliopiston Täydennyskoulutuskeskus), mis loodi 1971. a ja mille ülesandeks on professionaalse täiendushariduse andmine paljude alade spetsialistidele — õpetajatele, juristidele, ärimeestele, arstidele, raamatukoguhoidjatele. Kursustest võivad osa võtta ka töötud. Korraldatakse lühi- (kuni 5 päeva) ja pikaajalisi (enamasti 20 päeva) kursusi. Kursustele võivad tulla peale kõrgharidusega spetsialistide kõik teisedki, kelle tööülesanded nõuavad enesetäiendust.

Õppe korraldamisel lähtutakse põhimõttest, et kursused peavad end ise ära tasuma. Üks osa kulusid kaetakse õppemaksust, kusjuures ettevõtjad tasuvad oma asutuste töötajate õppimise eest. Teine osa kulusid kaetakse haridusministeeriumi summadest, mis on ette nähtud riiklikes haridusprogrammides (siia kuulub ka raamatukogu). Haridusministeerium finantseerib meeleldi hariduselu, kuid kontrollib rangelt raha kasutamist.

Kursuste temaatika püütakse valida võimalikult mitmekesine. Programmid töötab välja komisjon. Lektorid on Tampere Ülikooli teadustöötajad ja õppejõud, aga ka asjatundjad teistest kõrgkoolidest ning muudest asutustest.

Info- ja raamatukoguspetsialistidele on mõeldud järgmist tüüpi kursused.

1. Raamatukogunduse üldküsimused, uued suunad raamatukogu- ja infotöös. Eelkõige neile, kel on suur tööstaaž.

2. Uus tehnoloogia. Raamatukogu- ja infosüsteemis on viimase kümmekonna aastaga tehnoloogia põhjalikult muutunud tänu raalide kasutuselevõtule. Hiljuti kooli lõpetanud tunnevad neid hästi, vanemad töötajad peavad aga kindlasti lisaõppust saama. Infotehnoloogia programm on kavandatud neljale nädalale ja seda korratakse teatud vaheaegade järel. Õpetatakse nii rahva- kui teadusraamatukogude töötajaid.

3. Spetsiaalõpingud — alates raamatukogunduse üksikprobleemidest kuni juhtimisalaste oskuste täiendamiseni.

Kvalifikatsioonikursusi korraldatakse ka nendele inimestele, kellel ei ole raamatukogunduse alal eriharidust. Soomes on vajadus raamatukogu- ja infotöötajate järele suurem, kui neid jõutakse ette valmistada. Kursustel antakse raamatukogunduse- ja informatsiooninduse-alaseid teadmisi ka neile, kel on akadeemiline kraad mõnel muul teadusalal. Kursuslasi valitakse piirkondadest, kus raamatukogukaadrist kõige suurem puudus on.

Raamatukoguhoidja on enamasti hariduslembene, sest juba raamatukogu ise mõjub harivalt. Kahtlemata on kursustel ka neid, keda enesetäiendamine ei huvita, kuid neid on üksikuid. Üldiselt on kursuste korraldajad seisukohal, et isikud, kes motiveerivad oma tööd, on alati huvitatud edasiõppimisest.

Kursuslased eelistavad passiivse kuulaja osa, nn eeskujuliku õpilase rolli, nad ei õpi ka meelsasti teooriat, mis läheb kaugele ette praktikast. Seega peaks teooria olema võimalust mööda seotud igapäevatööga, see aga nõuab, et programmide koostajad argitööd tunneksid.

Refereeris LEILI GASMAN

Referaat artiklist: Mäkinen, R. Continuing education for knowledge and courage // Scand. Publ. Libr. Quart. 1989. Vol. 22, N 4. P. 14—19.

UUDISEID IFLA HARIDUSE JA TÄIENDUSKOOLITUSE SEKTSIOONIST

Nagu «Raamatukogust» lugeda, on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing valinud osalemiseks IFLA töös Hariduse ja Täienduskoolituse Sektsiooni (edaspidi HTS). IFLA sektsioonide töös osalemine võimaldab saada ka tasuta informatsiooni sektsiooni tööst. Veebruari alguses jõudiski meieni HTS ajaleht dateerituna oktoobriga 1989. Koostajate sõnutsi ilmub see vaid kord aastas. Ajaleht pakub infot HTS tegevusest läinud aasta jooksul (eelmine ajaleht ilmus juulis 1988) ning annab teada sektsiooni edasistest tööplaanidest ja ettepanekutest.

Ajalehe materjal jaotub rubriikideks. Avarubriigis «Liikmete ja ametnike valimised» tutvustatakse sektsiooni uut 20-liikmelist Alalist Komiteed, kus on esindatud Austraalia, Bulgaaria, Canada (2 liiget), Hispaania, Inglismaa (2 liiget), Poola, Prantsusmaa (2 liiget), Rootsi, Ida- ja Lääne-Saksamaa, Taani, Tšehhoslovakkia, USA (4 liiget). HTS Alalise Komitee esimeheks on Ian Johanson Inglismaalt, laekuriks ja sekretäriks Maxine Rochester Austraaliast.

Rubriigist «Publikatsioonid» leiame ülevaate sektsiooni viimaste aastate kirjastustegevusest. Kindlasti pakuks meie õppejõududele huvi IFLA 1987. a eelkonverentsi materjal «Rahvusvaheline kollokvium raamatukogunduse, informaatika ja arhiivinduse töötajate hariduse ja täienduskoolituse programmide ühtlustamisest». Vajalik oleks ka «Pidevhariduse spetsialistide teatmik».

Mahukaim osa ajalehest on pühendatud konverentsidele, seminaridele ja ümarlauanõupidamistele, mida HTS on läbi viinud või kavatseb korraldada. Saame teada, et IFLA Sydney-konverentsi ajal 1988. aastal korraldas HTS istungi teemal «Inimsuhted raamatukogundushariduses», Pariisis 1989. aastal oli kokkutuleku teemaks «Raamatukogunduse õpetamise majanduslikud aspektid». Nii Sydneys kui Pariisis võttis nendest istungitest osa ca 200 inimest.

Selleaastasel Stockholmi konverentsil toimub arutelu teemal «Raamatukogud, kultuur ja erialaharidus». Stockholmis kavatsetakse korraldada ka ühepäevane nn *workshop*, teemaks «Pidevharidus 1990. aastal: uued väljakutsed, uued initsiatiivid, uued lubadused». Ajalehes esitatakse ka soovitavate ettekannete temaatika.

Eelinfot antakse juba ka IFLA 1991. aasta Moskva-konverentsi kohta, mille üldteemaks on kuulutatud «Raamatukogud ja kultuur: nende vahekord». HTS planeerib korraldada oma istungi teemal «Sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste arenguteede mõjust informatsiooninduse ga seotud elukutsete õpetamisel». Mõeldud on juba ka IFLA 1992. aasta New Delhi konverentsile, mille üldteemaks on «Raamatukogunduse ja infopoliitika perspektiivid». HTS istungil võetakse kõne alla rahvusliku või regionaalse infopoliitika mõju erialaharidusele ja täienduskoolitusele.

Ajalehest leiame ka teate, et järgmine number ilmub 1990. aasta mais või juunis. IFLA HTS ajalehte saab lugeda ERÜ büroos Eesti Rahvusraamatukogus.

AIRA LEPIK

HABENT SUA FATA LIBELLI

Eesti raamatust

Eesti raamatu saatusest on viimasel paaril aastal olnud juttu teisiti ja ulatuslikumalt kui eelnenud aastakümneil. Sedasi oleme jõudnud tõele märksa lähemale. Kuid tööd on ees veel palju. Näiteks on vaieldud 1940ndail ja 1950ndail hävinud raamatute hulga üle. Erinevused esitatud arvudes ulatuvad koguni miljonitesse. Mis on täpseim? Õige on küll see paradoks, et eesti raamatu ajalugu on eesti raamatu hävitamise ajalugu. Meenutagem, et esimesed aastanumbrid on 1525 ja 1535.

Selge on, et kõigepealt vajame eesti raamatu ja teiste trükiste ammendavat bibliograafiat. Endel Annus oma kaaskonnaga on teinud hiigeltöö ning kõigi meie ülesanne on aidata sellel trükituna kaante vahele saada. Hille Tamme töö näitas, et 1920ndate ja 1930ndate üldnimestikud nõuavad üht täiendusköidet. 1940.—1944. aasta bibliograafia on lünklik. Ja kas kõige selle loetelu, mis on ilmunud sellest ajast peale väljaspool Eestit, on ammendav?

Ent raamatu ajaloo jaoks on tarvis ka «antibibliograafiat», mis loeks üles kõik keelu alla pandud raamatud. Jälle alates aastatest 1525 ja 1535. Vene tsaaririigis ja Eesti Vabariigis keelatud raamatud ja muidugi meile kõige ligem: Hariduse Rahvakomissariaadi korraldused 1940. aasta sügisel, Saksa okupatsiooni ajal antud nimestikud, Glavliti käskkirjad. Viimased kas tänaseni? Raamatukogude dokumentatsioon (inventariraamatud, aktid) ei ole täiesti usaldatav, sest loosungi all «võitlusse kodanliku natsionalismiga» saadeti pärast 1950. aastat vanapaberiks vahel agaruses rohkemgi, kui nõudsid nimestikud. Ja vananemise ning aegumise sildi all kõrvaldatakse tänapäevalgi raamatukogudest mõnel puhul rohkem, kui seda tohiks teha raamatukogu h o i d j a.

Hiigelülesanne on kindlaks teha, kui suurel hulgal raamatuid hävis aastail 1940—1941, Saksa okupatsioonis ja kümmekond aastat selle järel, olgu siis põhjuseks tahtlik hävitamine, põlengud sõja ajal nii rindealadel kui ka tagalas, raamatukogude likvideerimine, ühingute, seltside jms sulgemine (raamatukogud jäid tihti laokile ja hävisid), peremeheta jäänud raamatute laialitassimine, kaotsiminek (omanikud olid vangistatud,

Kunstnik
LEMBIT LÕHMUS

küüditatud või ise põgenenud). Selle selgitamine pakub tööd tervele uurimisrühmale.

Ent veelgi tähtsam kui eespool nimetatu on tagada kogu ajatormist puutumata jäänud trükisõna alalhoid. Võib-olla tuleks teha koondkataloog, mis näitab väheseis eksemplarides säilinud raamatute asukohti? Eesti raamatu põlise säilitamise kohustus on Eesti Rahvusraamatukogul (nimi ütleb seda) ja Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogul (on seda teinud juba ligemale sada aastat) ning väga hea on, et ka Tartu Ülikooli Raamatukogu ja Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu on selle eest hea seisnud. See nõuab parimate hoiutingimuste loomist arhiivkogudele ning suurt tööd ajahaamri all kannatada saanud raamatute konserveerimisel ja restaureerimisel.

Ülevaade vähestes eksemplarides säilinud raamatuist pakub ainet arupidamiseks, mida uuesti avaldada faksiimiletrükistena. Nende publitseerimisega oleme muust maailmast tublisti maha jäänud ning ilmunud teoseid saab loendada sõrmedel ja varbail. Kuid kõigest pole mõtet faksiimileid valmistada, nõudlejale tuleb raamatukogus kätte anda mikrokoopia. Eriti kui on tegemist ajakirjade ja ajalehtedega, millest terviklikke komplekte on alles jäänud vähe ning needki on pahatihti defektidega (puuduvad lehed, on rebenemisi jne). Mitme raamatukogu eksemplaridest võib kokku saada terviku — mikrofilmil või diamikrokaartidena. Ja siis on need kättesaadavad ka mujal peale nimetatud nelja suure raamatukogu. Näiteks peaks olema Viljandis võimalik lugeda «Sakalat» alates 1878. aastast kuni tänaseni. Siit edasi mõte: keskraamatukogu peab oma maakonna ulatuses olema analoog nimetatud neljale suurele raamatukogule. See viiks edasi kodu-uurimist, kuid oleks suureks abiks ka muudel juhtudel. Praegusajal peaks näiteks Kuressaares olemas olema kõik Saaremaal ilmunu ja Saaremaa kohta käiv trükistena, koopiatena või mikrokoopiatena. Ja nii igal pool mujalgi.

Meie hool eesti raamatu eest peab olema eriline, ilma selleta pole me eesti raamatukogu h o i d j a d. Mõtelgem, mida on tehtud läinud kolmekümne viie aasta jooksul. Kui palju või kui vähe? Ja mida me ootame järgnevalt kolmekümne viielt aastalt? Sest siis on eesti trükitud raamat pooltuhat aastat vana. Või toob uurimistöö vahepeal avastusi ja me saame seda tähtpäeva tähistada varem?

HANS JÜRMAN

Ökoloogiakirjandus täna ja homme

LÄHTEKS

Seda kirjatööd käsile võtma kannustas eelkõige isiklik huvi teema vastu. Oli tahtmine saada vähegi selgemat pilti sellest, milline on ökoloogilist teadvust kujundavate raamatute tase, millised on lugeja hinnangud olemasolevaile raamatuile ja lootused tulevaste suhtes, mis suunas seda laadi kirjandust võiks arendada. Teemaga seotud küsimustering on muidugi nii päratu lai, et käesolev artikkel saab olla vaid väike samm vastuste leidmise poole.

Mis on ökoloogiline teadvus ja kuidas see kujuneb? Pean ökoloogiliseks teadvuseks keskkonnateadvuse vormi, kus kesksel kohal on kõige elava seotuse ja austamise printsiip.

Indiviidi ökoloogiline teadvus areneb nii stiihiliste kui ka sihipäraste mõjutuste tulemusel tema elu jooksul. Peamisteks vormijateks on stiihili-

sed tegurid. Kodul, ümbruskonnal ja tööl ning nende seotusel loodusega on kahtlemata olulisem tähtsus kui keskkonna ja selle seisundi kohta saadaval teabel.

Milline on raamatute koht teabeallikate seas? Sellele küsimusele lubavad vastata 1985. a avaldatud TRÜ ajakirjanduskateedri uurimused. Ökoloogilise teadvuse kujundamisel oli esikohal televisioon, sellele järgnes raadio. Raamatutele jäi kolmas koht. Vaid kõrgharidusega isikutel tõusis raamat esikohale.

Raamatute osatähtsust looduslähedase mõtlemise kujundamisel ei maksa üle hinnata. Raamatu mõju on tugev vaid siis, kui lugejal on kindel huvi juba välja kujunenud. Raamat saab seda vaid võimendada. Näitena sellest, mida raamat siiski suudab, olgu nimetatud 1962. a ilmunud R. Carsoni «Hääletu kevad». Asjatundjatele vähe uudset teavet pakkuv raamat sai tavalugejate seas bestselleriks ja levis üle maailma (eesti keeles 1968. a). «Hääletu kevad» on nüüdseks saanud omaette mõisteks, mis lähemat selgitust ei vaja.

Käesoleva töö huvides korraldasin tavalugejate ja ekspertide seas pisukese küsitluse. Intervjueeritavate tavalugejate valiku tegin vastavalt eestlaste ligikaudsele struktuurile. Valisin välja kümme inimest, kusjuures valiku aluseks oli: **sugu** — viis naist ja viis meest; **haridus** — neli vähem kui keskharidusega, kolm keskharidusega, kaks kesk-eriharidusega ja üks kõrgharidusega inimene; **vanus** — üks 15—19-aastane, kaks 20—29-aastast, kaks 30—39-aastast, kaks 40—49-aastast, kaks 50—59-aastast, üks üle 60 aasta vana; **ametikoht** — neli reatöötajat tootmises, kaks reatöötajat mittetootmissfääris, üks tootmisala spetsialist, üks juhtivtöötaja mittetootmissfääris, üks pensionär.

Ekspertide valiku aluseks oli kompetentsus raamatute kirjutamise või väljaandmise alal. Ekspertideks valisin: Fred Jüssi — bioloog-ajakirjanik, Viktor Masing — bioloog-populariseerija, Sirje-Mai Pihlak — Eesti Raamatukaubastu asedirektor, Jüri Veerits — kirjastuse «Valgus» asedirektor. Küsitlused toimusid 1989. aastal.

I. MISSUGUSED RAAMATUD ON MULJET AVALDANUD; HINNANGUD RAAMATUTELE

1) **Tavalugejad** olid kõige rohkem lugenud tarberaamatuid — taime- ja seenemäärajaid, ravimtaimede raamatuid jne. Loetavuselt järgmise rühma moodustasid lasteraamatud loomadest, millel ka piisavalt suur tiraaž (näit R. Saluri «Metsloomad», J. Rannapi «Loomalood»). Kolmandal kohal olid haaravalt kirjutatud looduse- ja loomalood välisautoritelt (näit J. Adamsoni «Vabana sündinud», G. Durrelli «Minu pere ja muud loomad»). Neljandal kohal olid Eesti paiku kirjeldavad raamatud (näit H. Uusi «Ahja», «Pühajärve»), tihti põhjendusega, et neis paigus on ise

käidud. Sarjade «Pääsuke» ning «Maailm ja mõnda» kohta vastati tavaliselt, et sarja raamatuid on kodus, aga lugenud ei ole.

Mõne looduseraamatu tiraaž on osutunud ebapiisavaks, mistõttu on jäänud ostmata näiteks teatmeraamat «Elusloodus» ja teatmeteoste sari «Loomade elu». Viimase kohta vastati korduvalt: «Oleks tahtnud, aga ei saanud.»

2) **Eksperdid** tõstsid esile järgmisi raamatuid (autorid tähestiku järjekorras, sulgudes põhjendus):

a) **F. Jüssi:** J. Adamsoni «Vabana sündinud» (tõetruu), E. Collineri «Kolmekesi kõnnumaal» (hea loodusenägemine), J. Corbetti «Inimesesööjad» (hea tõlge, meeldiv stiil), M. Kaalu «Karu», «Hunt», H. Lingi «Põder» (õnnestunult valitud «Pääsukese» sarja loomad), Y. Kokko «Ungelo tare» (reaalse ja müstilise õnnestunud segu), E. Kumari «Eesti lindude välimääraja» (hästi koostatud), J. Rannapi «Põder, kes kõndis varvastel» (lasteraamat, mis sobib ka täiskasvanuile);

b) **V. Masing:** J. Adamsoni «Vabana sündinud» (hea esitus), G. Durrelli «Minu pere ja muud loomad» (hea autor), Grzimekite «Serengeti ei tohi surra» (head autorid), F. Jüssi «Rebasetund» (hea autor), «Käitumisest looduses» (hädavajalik käsiraamat ökoloogilise kasvatuse seisukohalt), K. Lorenzi «Kuningas Saalomoni sõrmus» (huvitav käsitlus loomade omavahelistest suhetest), V. Masingu «Sinasõprus tammega», G. Repossi «Elu ja surma küsimus» (hädavajalik globaalprobleeme tutvustav raamat);

c) **J. Veerits:** I. Asimovi «Seal, kus lõpeb Maa» (sisukas), G. Durrelli «Minu pere ja muud loomad» (hea autor), «Eesti maastikud» (ilus trükk, asjalik sisu), Grzimekite «Serengeti ei tohi surra» (head autorid), F. Jüssi «Rebasetund» (õnnestunud raamat), E. Kase «Tee vaikusesse» (ilus välimus), E. Kumari «Eesti lindude välimääraja» (on antud mitmeid kordustrükke), taimemäärajate sari (hädavajalikud tarberaamatud), T. Leito «Aastaring laidudel» (nõudlik fotograaf, F. Jüssi hea õpilane), G. Repossi «Elu ja surma küsimus» (seda valdkonda pole varem puudutatud).

II. EKSPERTIDE ARVAMUSI RAAMATUTE ÜLDTASEME KOHTA

V. Masing: «Liialt palju on tõlkeid vene keelest võrreldes teiste keeltega. Raamatuid on valitud tõlkimiseks sageli juhuslikult, mitte parimate hulgast. Põhjus on selles, et vene keelt osatakse paremini kui teisi keeli ja tõlkijaid on rohkem. Tõlkeid vene keelest on nõutud enam ka ülaltpoolt. Vene populariseerijad kirjutavad enamasti vananenud stereotüüpide järgi. Üldiselt on tase rahuldav. Täiskasvanutel ja eriti lastel pole meie päevil kuigi palju aega lugeda. Nad loeksid sama vähe ka siis, kui häid raamatuid oleks rohkem.»

S.-M. Pihlak: «Raamatute väljaandmine üldse on viletsal tasemel. Trükibaas on rängalt ajast maha jäänud ja ei jaksa täita oma ülesandeid.

Trükikojad kui raamatute väljaandmise kõige koormatum lüli dikteerivad teistele oma tingimusi. Siit tuleneb näiteks nõue trükkida raamatuid ühekordselt suuremas tiraažis, mitte aga korduvalt väiksemas tiraažis, vastavalt turu nõudlusele. (Iga trüki jaoks tuleb teha uus ladu.) Teine suur häda on paberipõud. NSV Liidus on viimasel aastal suletud neli paberitehast. Kirjastused on sunnitud piirama tiraaže, trükkimine venib.»

J. Veerits: «Tase on kesine. Nii nagu muudeski valdkondades. Osa süüd on kirjastusel, osa väljaspool. Trükitööstus on eelkõige huvitatud raamatutest, millel oleks hästi suur ühekordne tiraaž. Raamatukaubastu on huvitatud raamatutest, millel oleks kõrge hind, kuid mida rahvas meeleldi ostaks. Kirjastusele on üldjuhul kõige kasulikumad suhteliselt suure tiraažiga, kuid väikeste trükikuludega raamatud. Samas piirab suuremahuliste raamatute väljaandmist paberipuudus, ehkki on ette teada, et rahvas neid meeleldi ostaks. Sel põhjusel oli alla nõudluse näiteks «Loomade elu» sari. Paberiga meid ei kindlustata. Tihti on kooperatiivid meist edukamad, sest nad hangivad omal käel paberit otse tehastest. Trükipaberi toodanguprotsent kogu paberitoodangus on häbematult väike — 18. Viimastel aastatel on see NSVLs veelgi vähenenud.

Autorite valiku juhuslikkuse üheks põhjuseks on madalad honorarid. Uute määruste järgi on tõstetud ilukirjanduse ja selle tõlgete honorare, aga populaarteadusliku kirjanduse honorarid on jäänud endiseks. Meil on pidev põud headest autoritest ja tõlkidest. Tõlked, mida kirjastus avaldamisele võtab, satuvad siia tihti juhuslikult. Keegi tuleb ettepanekuga kirjastusse, leiab raamatule nimeka soovitaja, ja kuna pakkumisi on üldiselt hõredalt, lähebki raamat tõlkimisele ja trükki. On loodud küll ühiskondlik nõukogu, kes peaks tõlkeraamatuid soovitama, kuid nõukogu kasutegur on olnud madal. Võõrkeelse uudiskirjanduse tõlkimist on piiranud tõsiselt valuutapuudus. Autoreid ja tõlkijaid peletab muidugi ka ebanormaalselt pikk ilmumistsükkel.»

Nagu näha, on eksperdid pidanud ökoloogilist teadvust kujundava kirjanduse üldtaset keskpäraseks või kehvaks ning selle põhjuseks trükibaasi viletsust ja paberipuudust.

III. TULEVIKUSOOVID

1) **Tavalugejad** soovisid **lastekirjanduse osas** saada edaspidi kauneid, elutruude värvipiltidega raamatuid. Korduvalt rõhutati, et raamatud peaksid olema õpetlikud. Soovitud ainevaldkonnana nimetati kõige sagedamini loodust (ligi pooled vastajatest), loomi (veerand vastajatest), linde, ühel korral lilli, ühel korral «mis on looduses kasulik, mis kahjulik».

Täiskasvanute kirjanduse osas sooviti kõige enam (pooled vastajatest) selliseid teatmeteoseid või sarju nagu «Loomade elu». Ainevaldkonnad — loodus, loomad, taimed. Peaaegu niisama palju oli neid, kes soovisid käsiraamatut või raamatusarja rohelisest eluviisist (kuidas ter-

vislikult ja looduslähedaselt elada, toituda, aeda pidada). Viiendik vastajaist tahtis teatmeraamatut keskkonna seisundi kohta Eestis (kui suur on kusagil reostus, kes reostab, kui palju on põllusaadustes nitraate). Viiendik nimetas taime- ja seenemäärajaid ning looduseteemalisi põnevusjutte.

2) **Ekspertide** vastustest toon ära **F. Jüssi** oma: «Nagu ütles A. H. Tammsaare, ei maksa tühjalt õhata: «Ilus oled, isamaa!» Seda tunnet tuleb äratada, panna inimest armastama oma maad, austama ja mõistma elavat. Praegustel eesti rohelistel on tihti see viga, et nad peamiselt eitavad, on vastu. Aga ainult jaatades, poolt olles saab seada eesmärke, mille poole püüda. Looduse olevustest kirjutades tuleb eelistada seda, kellega lugejal on kokkupuutumist (näiteks põder) või kes äratab uudishimu (näiteks hunt), nendele, kes jäävad kaugeks (kala, veetaim).»

KOKKUVÕTTEKS

Kuigi intervjuud haarasid liialt vähest hulka inimesi, et teha kaugeleulatuvaid järeldusi, andsid nad ometi tuge saamaks üldkujutlust ökoloogilist teadvust kujundava kirjanduse praegusest seisust ja tulevikuvõimalustest.

Viimaseil aastakümneil ilmunud seda laadi kirjandust võib hinnata kahe mõõdupuuga. Esimene lähtub sellest, millised on olnud reaalsed võimalused niisuguse kirjanduse viljelemiseks ja avaldamiseks. Nii võttes võib seni ilmunut pidada päris rahuldavaks.

Teine mõõdupuu lähtub sellest, millist kirjandust nõuab aeg, Eestimaa keskkonna seisund, inimeste argimiljöö, oiukord globaalses ulatuses. Sellest vaatepunktist on ilmunu lubamatult kesine.

Pole just uudis, et käsitletava kirjanduse üldtaset kisuvad alla peamiselt kirjastamise ja trükkimise hädad. Kehv trükibaas on andnud end selles valdkonnas vahest teravamalt kui teistes tunda seepärast, et kaunis kujundus ja korralikud värvipildid on siin lausa hädavajalikud. Krooniline paberipõud on takistanud mahukamate teoste ja sarjade väljaandmist, pole lubanud trükkida ka häid raamatuid nõudlusele vastavas tiraažis.

Tundub, et raamatute väljaandmisel on ümber saamas üks ajajärk ja sündimas uus. Kirjastuste reorganiseerimine on juba alanud. Varem või hiljem tuleb reorganiseerida raamatute kaubastamine ja trükkimine. Mingi lahendus peab tulema aina süvenevale paberikriisile. Arvatavasti oleme praegu vaheetapis, mis vältab vähemalt paar-kolm aastat. On paras aeg kavandada, milline peaks ökoloogilist teadvust kujundav kirjandus olema siis, kui olud selle avaldamiseks lahedamaks muutuvad.

V. Masing: «Lastele tuleks välja anda teatmeraamatuid. Samuti täiskasvanuile. Need ei tohiks olla kiretud, vaid peaksid mõjuma emot-

sionaalselt. Täiskasvanute kirjanduses tuleks panna rõhku ökoloogia, keskkonnakaitse teemale. Eelistatult võiksid sellesisulised väljaanded olla tõlked, mis kohandatud Eesti oludele.»

J. Veerits: «Raamat peaks suutma võistelda televisiooniga. Ta ei tohiks olla liiga paks, mitte üle 15 poogna, peaks olema tervenisti värvitrükis. Üks raamatu eeliseid TV ees on see, et teda saab korduvalt lugeda. Lähemaiks aastaiks ennustan raamatuostu kahanemist. Peamine põhjus on see, et turuseadused pääsevad ühiskonnas maksvusele, inimeste huvid kalduvad mujale. Trükkida tasuks vaid neid raamatuid, mida lugeja tahab kätte võtta korduvalt. Hea raamatu kaanehind peaks olema palju kõrgem kui praegu, et ostaksid ainult need, kes seda raamatut tõesti vajavad. Siis ei raisataks ka paberit liiga suurtele tiraažidele. Praegu takerdub kõik materiaalsete tõkete taha. Trükki minekut ootavad «Valguse» kirjastuses sellised väärt käsikirjad nagu teostesarjad «Taimede elu», «Rahvapäraseid taimenimetusi», «Eesti geograafia», teatmeraamat «Ökoloogialeksikon» jt.»

Ekspertide vastustest võis välja lugeda «rohelise» kirjanduse eelistamist loodust tutvustavale, emotsionaalset esituslaadi kuivale, teaduslikule. Keskpäraste raamatute tootmisel on tulevikus veel vähem mõtet kui nüüd.

Lastekirjanduse osas langevad lugejaküsitluse andmed ja allakirjutanu arvamus ühte. Lasteraamatute juures on kõige tähtsam kena kujundus, elutruud värvilised illustratsioonid. Eelistada tuleks loodust ja looduseobjekte, mis on kõige lähemal, millega laps on juba kokku puutunud. Lapses tuleb õhutada sümpaatiat ja uudishimu, õpetada talle, kuidas looduses käituda, ning alles seejärel anda informatsiooni taime- ja loomaliikidest, seostest looduses, inimmõjust keskkonnale — siis on see informatsioon tõhus. Kolmanda astmena järgneks informatsioon võtetest ja vahenditest, kuidas keskkonnakaitselisi eesmärke saavutada.

Täiskasvanute ökoloogiliselt hariva kirjanduse osas on vajadused mitmekesisemad, hargnevamad. Püsima jääb kõrge nõudlus niisuguste praktiliste käsiraamatute järele, nagu aiapidamise õpetused, taime- ja seenemäärajad jne. Eriti oodatud on praegu lugejate seas rohelist elulaadi tutvustavad käsiraamatud.

Teise ökoloogilist teadvust kujundavate raamatute rühma kuuluvad need, mis kirjeldavad Eestimaa loodust ja keskkonna seisundit. Siin peab olema esikohal informatiivne külg. Ometi tuleks teavet esitada selliselt, et lugejal kujuneks ka oma hoiak. Loodusest meil siiski raamatuid ja trükivalmis käsikirju mingil määral juba on, edaspidi oleks tarvis eelkõige Eestimaa keskkonnahädasid vahendavat kirjandust.

Kolmanda rühma moodustavad maailma looduse ja keskkonna probleemidest kõnelevad raamatud. Siin tuleks põhirõhk asetada heade tõlketeoste leidmisele. Lisaks parimate populariseerijate ja nn alarmeerivate bestsellerite tõlkimisele, mida meil on vähesel määral ka tehtud, tuleks

tõlkida ja meie oludele kohandada ka teatmeteoste sarju, entsüklopeediaid.

Olgu lõpetuseks esitatud näidisnimekiri kümnest ökoloogia-alase kasvatustöö eesmärki järgivast raamatust, mida võiks lähitulevikus välja anda.

Lastekirjandus:

1) «Kuidas jõuavad minu toidulauale leib ja piim».
2) «Koduõue taimed ja loomad».
3) «Kuidas avastada loodust» (looduses käitumise juhised).
4) «Kes on looduses kõige tähtsam» (ökosüsteemi põhialused).
5) «Kas homme on maailma lõpp?» (ohuraamat globaalprobleemidest, lahendusvõimalused).

Täiskasvanuile:

1) «Kuidas hoida tervist looduslähedaste eluviisidega».
2) «Rohelise aiapidaja käsiraamat».
3) «Looduse taimeaarded» (juhised looduslike taimede pruukimiseks koduses majapidamises).
4) «Eestimaa vajab ravi» (keskkonnakaitse probleemid Eestis).
5) «Õhk, mida hingame, vesi, mida joome, toit, mida sööme».

On heameel tõdeda, et üks allakirjutanu ideid — loodusekirjanduse kirjastuse loomine — on nüüd teoks saamas. Endine kirjastus «Valgus» on jagunenud mitmeks väiksemaks. Loodetavasti suudab kitsamalt spetsialiseerunud kirjastus ka tõhusamalt loodusekirjandust välja anda.

HENDRIK RELVE

Alustagem nullist

KIRJASTAMINE EESTIS ANNO 1990

Viimase poolaasta jooksul on mult korduvalt uudistatud, kui kaugel ollakse kirjastamisseaduse kehtestamisega. Kui olen siis kostnud, et töö käib, kuid ei maksa olla liialt optimistlik seaduse peatse jõustumise ootuses, olen vastuseks saanud pettunud õlakehituse või rahulolematu nurina. Arvatakse, et seadus peaks taas jalule seadma korra, lõpetama anarhia, vältima seda, et igaüks võib teha, mis tahab. Paljud inimesed näikse uskuvat, nagu võiks mingi väga hea ja täiuslik seadus kirjastusasjad Eestimaal õitsengule viia. Kusjuures heana ja täiuslikuna käsitatakse väga üksikasjalikku, reglementeerivat, nüansse sätestavat õigusakti, mida oleks sõrmega järge vedades mõnus täita ning mis ühtlasi

võimaldaks kirjastusalal jätkata senist mugavat ja kaitstud logelemist. Nimelt sellises hoiakus, sellises laisas mõtteviisis näen ma suurimat kahju, mida nõukoguliku kirjastamise aastakümned on eesti rahvuskultuurile toonud.

Missugust seadust me praegu õigupoolest vajame? Me vajame nullseadust, me vajame seadust, mis nulliks ühekorraga kogu selle totruse, mida viimased 50 aastat on kokku kuhjanud. Kogu see Moskva päritoluga «seadustik», see normatiivaktide lootusetu segapuder tuleb lihtsalt minema pühkida ja pöörata uus, puhas lehekülg. Uus seadus peab tagama kõigile üksikisikutele ja nende kõikvõimalikele demokraatlikele ühendustele **võrdse** õiguse anda välja seda, mida tahetakse, mida vajatakse. Sama õigus peab olema ettevõtteil, kuid kindlasti ei pea rajama selleks ettevõtet, et täiesti vabalt tegelda tekstide paljundamise, levitamise ja kogu selle asjanduse igakülgse organiseerimisega ehk lihtsamalt öeldes kirjastamisega.

Kõige tähtsam on tagada vaba väljaandmis- ja kirjastamisõigus **igale** vabale kodanikule, teisejärguline on, missugusesse ettevõtluse vormi see valatakse, missugune omand kaasatakse jne. See pole enam sõna- ja trükivabaduse küsimus, see on vaba ettevõtluse valdkond.

Kirjastamist kui tegevusala võib vaadelda kahest eri aspektist. Ühelt poolt on see lihtsalt vahendustegevus: graafilisel kujul jäädvustatud informatsiooni otsimine, mida tasub paljundada, ning selle levitamine. Teiselt poolt on kirjastamine loominguline tegevus, küsimus ideest, isiksusest, kes realiseerib oma nägemust kultuurist, selle vajadustest, võimalusest neid vajadusi kirjastustegevuse kaudu rahuldada. Seepärast on kogu maailma kirjastamisajaloos eduka tegevuse eelduseks alati olnud ettevõtlik inimene või rühm, kellel on küllalt andekas idee, oma taotlus, soov jätta kultuuriprotsessi isikupärane jälg.

Kõik see on Eestimaa viimase 50 aasta kirjastustegevuses puudunud. Meie kirjastustegevus on olnud totaalselt võõrandunud, kroonulik ja kasarmukommunistlik, selles pole maksnud kõverat krossigi reaalse elu, rahvuskultuuri kui normaalselt iseorganiseeruva süsteemi huvid ja vajadused. Ideoloogiline dogma käsikäes alandliku võhikluse ja maotu lipitsemisega on sisuliselt nullinud kirjastustegevuse kui kultuuriharu.

Niisuguses äraspidises maailmas ei saanudki olla teistsugust kirjastustegevust kui see, mida väljendavad nüri järjekindlusega kokkuvõetud statistikaread trükitoodangu kogumikes ja riiklikes bibliograafiaraamatuis. Kõik see on sinna kuhjatud, hetkekski endalt küsimata, milleks see kõik.

On kätte jõudnud viimane aeg vilistada võistlejad tagasi stardijoonele ja teha kõigile selgeks, et 50 aastat on joostud valelähtest.

Viimased 50 aastat on mitu põlvkonda haritud inimesi truult teeninud kommunistlikku kirjastusmoolokit, saanud ausa tööga teenitult

vanaks, läinud riigipensionile, süda siiski rahul asja eest elatud aastate ja oma isikliku ausa töössesuhtumise pärast. Just niisugune usk oma isiklikku ausasse panusesse ongi tegelikult kõige kurvem asi. Paljud inimesed on lasknud ennast petta, neid on küüniliselt pandud uskuma, nagu oleksid nad osalenud kultuuriprotsessis, loonud jäävaid väärtusi. Totalitaarne süsteem sellepärast totaalne ongi, et kõik selle seaduste järgi elavad inimesed, ka üsna targad, hakkavad uskuma: isiklikust aususest ja heast tahtest piisab, et oma käed inimvaenulikust bakhanaalist puhtad hoida. Nad vabandavad ennast välja sellega, et «me ju siiski avaldasime, pealegi läbi raskuste», «keegi ju pidi ka eestikeelseid raamatuid kirjastama, olgugi et kärbetega», «parem juba moonutatud ajalugu kui üldse mitte ajalugu» jne.

Ennast võib välja vabandada, kuid see ei muuda asja. Kui me veel tahame kunagi kuhugi välja jõuda, peame nii kiiresti kui võimalik endale tunnistama, et senitehtu on olnud põhimõtteliselt vale, et see on olnud enese ja teiste petmine, et tsiviliseeritud maailma mõõdupuude järgi pole meil 50 aastat olnud mingit kirjastustegevust. On olnud «riiklik kirjastamine», mis on niisama sisukas mõiste kui «riiklik seedimine».

Ja miks üldse keegi arvab, et kirjastamisega, kogu kultuuriga on meil lood paremad kui vorstitootmisega?! Miks söandab keegi arvata, et oma vaesuses, räpasuses ja inimvaenulikkuses oleme saanud imeväel avaldada RAAMATUID selle sõna ainsas õiges, humanistlikus tähenduses, mitte aga tingtrükipoognaid?!

Ja siiski, ja siiski, ütlevad nad, on ju olemas eesti kirjandus, on eesti luule, on eesti romaan, teatmekirjandus, sõnaraamatud, arvestatav ajakirjandus jne, jne.

Ei ole reeglit, millel poleks erandeid. Või õieti kurioosumeid, paradokse. Pelgalt kurioosumitele uut maailma siiski ei raja.

Uus lähe tuleb anda uutele võistlejatele uue kohtuniku uuest püstolist. Kirjastamine on inimtegevuse ala, kuhu mingisugune riiklik, bürokraatlik sekkumine olemuslikult ei passi. Indiviidide vabal algatusel põhinev konkurentsitihe ja mitmekihiline kirjastustegevus annab alati kümneid kordi parema tulemuse kui ükskõik kui tarkade meeste administratiivne sekkumine, illusioon, et on võimalik langetada ainuõige, ülioluline, rahvuskultuuri täiel määral teeniv ja sealjuures majanduslikult vastuvõetav otsus. Kirjastamisalal on niisugune lootus määratud läbikukkumisele.

Niisugusest ideoloogiast lähtudes tuleb järjekindlalt tegutseda igasuguste riiklike kirjastusstruktuuride vastu, monopolide kõrvaldamiseks, paralleelse, konkureeriva, läbipõimuva tegevuse arendamiseks. Tuleb otsustavalt kõrvale heita senised tegevusmallid, eelarvamused, enamik väärtushinnanguid ja käitumismudeleid.

Kirjastamine on majandusküsimus, kuid mitte esmajärjekorras. Eelkõige on kirjastamine küsimus originaalsest ideest, omapärast, enesejäädvustamistungist. Kirjastamine tuleb vabastada mõtteviisist «kunst kuulub rahvale». Massiväljaanded pole eesmärk omaette, kasumi saamine on teisejärguline, esmatähtis on kujundada oma stiil, oma *image*.

Tänased kirjastusstruktuurid ei sobi enam homme, nad ahistavad isiksusi, ahistavad ideid, ahistavad arengut. Kunagi jõuame taas universaalkirjastusteni, kuid see on siis puhtmajanduslik valik, pelk vorm, mitte sisu.

Tuleb mõista, et kirjandus ei sünni autori sulest, vaid autori ja kirjastaja koostööst, et kirjastamine on niisama loomulik kultuuri osa kui helilooming, kui interpretatsioonikunst, kui kujutav kunst ja disain, kui teater ja kui asjaajamiskultuur. Hea kirjastaja on kultuurile alati tähtsam kui kümme keskpärast kirjanikku. Ainult et hea kirjastaja on märksa suurem haruldus kui hea luuletaja või helilooja.

MART UMMELAS

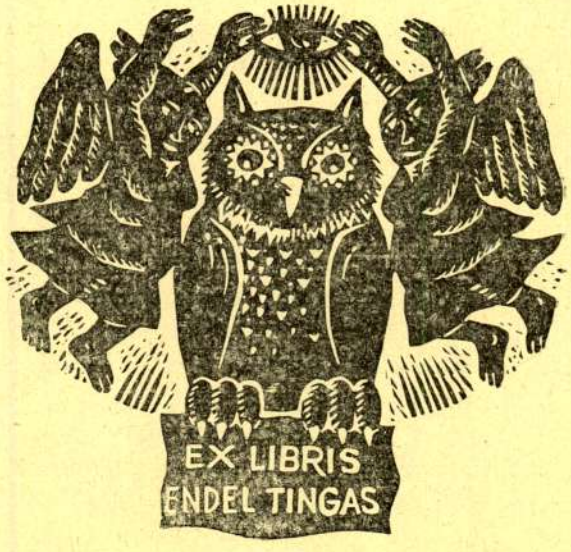

Kunstnik JÜRI ARRAK

Eesti Raamatuühing ja raamatukogud

Kas raamatuühingut on üldse vaja, küsis ajakirja toimetaja minu käest ja kohkus: küsimus ei olevat mõeldud tõsiselt. Nähtavasti on küsimuse esitaja ja vastaja valed inimesed — küsida sobiks ju ikkagi ühinguga liitunul ja vastata väiksemal ühingu patrioodil kui mina. Keegi pole ju meie inimesi sundkorras kokku ajanud ja lahkuda võivad nad alati, kui süda lustib. Kui ühing ei suuda oma liikmeile küllaldast huvi pakkuda, siis ta lihtsalt lakkab olemast, ja kõik. Minu vastus on aga teada, sest ma poleks ju ennast ühingu esimeheks valida lasknud, kui oleks tekkinud kahtlus, et kümned tuhanded ühingusse kuulujad ühingut tarbetuks peavad. Iseasi oleks ehk küsida: kas me saaksime ilma Eesti Raamatuühinguta läbi? Küllap saaksime, nii nagu raamatuta ja raamatukogutagi. Võime ainult oletada, kui ränk oleks niisuguse loobumise hind ja millised äraarvamatud tagajärjed. Kui me oleme võtnud oma hingele eesti raamatu saatuse, kas ei tuleks siis enam mõelda ühisrindele, millesse kuuluvad kirjastus, trükikoda, raamatuühing, raamatukaubastu ja -kogu?

Mis siis meie ühingut raamatukogudega siduda võib? Peale nimeläheduse veel mitmedki ühistaotlused. Püüame ju mõlemad kaitsta lugejate huve, kuigi loomulikult on meil eripärasusi. Üks tegeleb ametlike, teine isiklike raamatukogudega. Ühel pool seisab raamatukogu külastaja, teisel pool raamatukogu omanik. See erisus on põhjustanud mõnikord häirivat mittemõistmist. Ametliku raamatukogu poolelt vaadatuna on erakogu omanik lihtsalt e r a omanik, kellele alles hiljuti kästi vaadata viltuse pilguga. Bibliofiil aga tundis südames valu, nähes, kuidas kultiveeritav nö kolhoosimentaliteet toob ka raamatusse suhtumises kaasa pinnapealsust ja hoolimatust, kuidas raamatud kapsastuvad ja hävinevad. Aga ometi ei ole siingi väga suurt vahet. Ütlevad ju sotsioloogid, et põhiline osa (kuni 9/10) raamatuist loetakse kodukogust ja just kodukogude omanikud on ka aktiivsed ametlike raamatukogude külastajad. Ja raamatu hoidjana-säilitajana on kodukogu omaniku teened ajaloo ees hindamatud. Kui valus ideoloogiapiits nõmeda tšinovniku käes meie raamatukogud lagastas, nii et soliidsemategi raamatukogude vaimuvarast suur osa heal juhul erihoidlatesse pagendati, siis erakogus võis ta säilitada oma auväärse koha. Ja ei tohiks unustada sedagi, et raamatukogud on tekkinud-komplekteerunud just tänu energilistele bibliofiilidele. See nähtus, mis pärineb ÕESi ja EÜSi raamatukogude aegadest, ulatub ka tänasesse päeva — praegugi jõuavad paljud väga väärtuslikud raamatud laastatud ametlike raamatukogude fondidesse just erakogudest. Selline koostöö on ehk nii loomulik, et me argielus seda ei märkagi, kuigi ka siinsed seosed pakuvad sügavamat arutlushuvi. Kas me ei peaks kartma

taas (mineviku hoiatused on hästi meeles) liigset tsentraliseerimist ja rohkem vallaraamatukogudele mõtlema — et ka nende fondid vanemas osas rikkalikumad oleksid? Ja teiseks — kas meil ei oleks vaja üheskoos mõelda sellele, millised tühikud meie raamatukultuuris kõige hirmuäratavamad on ja mis ette võtta, et paberit saada ja trükkima hakata? Just niisugune konkreetne tegevus vastaks kõige paremini praeguse aja vaimule.

Nüüd siis paari sõnaga raamatuühingust: mis elu me elame ja milliste probleemidega tegeleme. Kahjuks ei saa me praegusel hetkel olla ainult sujuv sild raamatu ja raamatusõbra vahel, selleks on aeg liialt närviline ja vähe kultuurisõbralik. Meie esmane ülesanne on hankida oma liikmeskonnale raamatuid, sest pole midagi absurdsemat kui raamatuühing ilma raamatuta. Raamatuühing — see on aga oma 38 000 inimest, mitte mingit inimühikut, vaid luust ja lihast raamatuhuvilist oma kindlate lugemis- ja raamatusoovidega. Raamatuid aga ilmub praegu veel vähe ja neid ei jagu kõigile soovijaile. Üks võimalus on ise kirjastada ja trükkida lasta, nii palju kui kõverteid pidi hangitavad paberikogused võimaldavad (kahjuks ei ole riiklikult eraldatav paber veel meieni jõudnud; küllap on siin tegu mittemõistmisega ja ka lagastava äritegevuse sulitempudega, et isegi eraldatud paberit kätte ei saa). Ühed on tarbetrükised, mis peegeldavad otse meie tegevust (kataloogid, konverentside teesid, metoodilised materjalid, uurimused bibliofiiliast ja raamatukultuurist). Nendele on aga viimasel ajal lisandumas trükised, mis kannavad märksa laiemat eesmärki — rikastada meie raamatukogusid ammu silmapiirilt kadunud või väga raskelt hangitavate teostega. Esialgu on need trükised küll päris õhukesed (johtuvalt ikka sellestsamast paberinappusest), nagu A. Grenzsteini «Pildi-Aabits», I. Truupõllu «Kuidas jõuluvana leidis endale ameti», K. A. Hindrey «Loomade mäss», brošüürid meie poliitikameestest Jüri Vilmsist ja Jaan Poskast... Aasta peaks lisama ka mõnevõrra tüsedamaid raamatuid, nagu A. Gailiti «Ekke Moori» (see oleks meiepoolne suurkirjaniku 100. sünniaastapäeva äramärkimine), K. Ristikivi «Kahekordse mängu», kui vähegi veab, siis ka I. Talve «Juhansoni reisid»... Muidugi peaksid tänavu veel välja tulema M. Underi «Sonettide» ja H. Visnapuu venekeelse «Amorese» faksiimiletrükid. Nii et ajame päris maiseid-materiaalseid asju lootuses, et kunagi oma kirjastuse või trükikoja saame, ja teeme seda vähemalt senikaua, kui trükiolud nigelana püsivad ja kellelegi muule loota pole. Aga igatahes võime juba praegugi julgelt küsida, millise raamatu uustrükki enim tahetakse, ja oleks tore, kui raamatukogutöötajad ka siin oma nõust ära ei ütle. Ühtlasi tahame hakata raamatuid otse kirjastustelt levitamiseks võtma. Suuremaid katsumusi ongi siin 15-vihikuline «Winnetou» oma 50-tuhandelise tiraažiga. Sellise hulga jaotamine on meil esmakordne ja kahtlemata põnev — noorsookirjanduse kuldklassikasse kuuluv raamat on meie küsitluste andmeil üks oodatumaid. Me oleme taotlenud

endale Tallinna mõnda kauplust, aga kuna mitmel tasandil asjaajamisest hoolimata ebamäärane olukord kestab, püüame sügisest ühingu ühe toa kaupluseruumiks kohaldada, võib-olla aitaks seegi meid eesmärgile jõuda. Ja muidugi ei tohi unustada neid, kes just varasema trükisõna vastu sügavamat huvi tunnevad. Tähtsaks ettevõtmiseks on oksjonid (aprillis oli juba kolmas), kuhu püüame saada huvitavaid vanemaid raamatuid. Kuigi bibliofiilid on ette heitnud, et me oleme kutsunud sinna ka tähtsamate riiklike raamatukogude esindajaid (nende maksuvõime on ju suurem), ei ole me pidanud oma teguviisi vääraks. Meie põhiülesanne on küll raamatusõprade huve kaitsta, kuid peame õigeks hoolitseda ka selle eest, et raamat võimalikult paljude raamatusõprade kätte jõuaks. Seetõttu peaksime (vähemalt praegusel hetkel) igati kaasa aitama suurraamatukogude lünkade täitmisele. Ja lõpuks on meil ka kaks ajalehte — «Viruskundra» ja «Ambur». Me oleme pidevalt taotlenud, et lehed ei kirjutaks kitsalt ühingu asjadest, vaid käsitleksid raamatuprobleeme laiemalt.

Kardan, et ma ei ole paljutki ühingu ja raamatukogu sõbralikust vahekorrast lühikesse kirjatükki mahutada suutnud. Paljud raamatukogutöötajad on meilgi ametipalgal ja eks nemad või sellest kõigest detailsemalt rääkida. Pealegi — mis on loomulikum, kui et just raamatukogundusharidusega inimene ajab ka meie spetsiifikast lähtuvaid asju. Küllap maakondade arenduskeskuste tekkimisega niisugune koostöö tiheneb. Meie ühing on üle elanud suuri muutusi. Oleme nüüd iseseisvad, võtsime vastu uue põhikirja. See tähendab, et oleme täielikul isemajandamisel, tegeleme eelkõige eesti raamatuga ja meie peremehed on tõelised raamatusõbrad üle kogu Eesti — meie Tallinna keskkontor on ainult nende soovide rahuldamise teenistuses. Ja kuigi Eesti Raamatuühingu 16-aastase tegevusaja jooksul on olnud paremaid ja halvemaid aegu, ei peaks me kõike minevikustki maha kriipsutama. Kuigi ühing sündis Moskva käsu korras, kandis ta endas demokraatlikku vaimsust, nii et just raamatuklubidest kasvasid välja paljude liikumiste ja parteide liidrid (Muinsuskaitse Selts, Rahvarinne, ERSP). On päris loomulik, et võimaluste avardudes saab igaüks valida kõige hingelähedasema tegevuse. Nii jääbki meie ühingusse just see kontingent, kes armastab raamatut üle kõige. On ju niisugused raamatusõprade ühendused peaaegu kõigis arenenud riikides (muidugi eri nimetuste all ja oma spetsiifiliste joontega), kelle kogemusi tasub tundma õppida ja kellega suhtlemist tihendada. Ja ma arvan, et sellisel taustal on meil raamatukogutöötajatega ühistööpõld mõõtmatu.

VALLO RAUN

Hõimuliikumine — üks võimalikest teedest

Arvan, et pole oluline, kui palju on tänaseks Eesti Vabariigis registreeritud eri parteisid, seltse, liikumisi. Igatahes sünnib neid nagu seeni pärast sooja ja värskendavat vihmasabinat. See on aja tähis. Olulisem on vahest see, et esmakordselt on peaaegu igaühel meist võimalik valida endale sobiv.

Raamatukogu on ühiskonna korrastatud mälu ja ühtaegu peegelpilt, mistõttu ta tahes-tahtmata osaleb kõikides ühiskonnaelu protsessides. Osa raamatukogusid teeb seda passiivsemalt — kogub, korrastab ja vahendab, osa aktiivsemalt — lisaks eespool öeldule tegutseb ka ise. On otsimiste ja leidmiste aeg. On oma näo kujundamise aeg. Teadagi ei lähe see kõik imelihtsalt. Eesti Lasteraamatukogu* on ruuminappusest hoolimata ka leidnud ja leidmas uusi arenguvõimalusi. Ühest sellisest teest tahaksingi rääkida. Juttu tuleb kolme aasta vanusest HÕIMULIIKUMISEST.

Juba 1929. a ütles lugupeetud Villem Ernits, et soome-ugri hõimurahvaid on maailma rahvaste seas üks protsent. Milline on seis täna, ei tea vist keegi. Aga me oleme olemas, ja juba ammusest ajast. Meil on oma maa, keel, kultuur, ajalugu, mida ei saa keegi võtta. Meie hõimupuu on kümnete harudega, millest osa on kuivanud, osa kuivamas. Me peame kokku hoidma, aitama endast vähematel ennistada oma rahvusteadvust, endast rohkematel taas kätte leida rohtunud teeotsa meie ühisel rajal. Meie ühtekuuluvustunne tuleb uuesti ellu äratada, ja seda missiooni võiksid ja peaksid kandma ka raamatukogud. Erilise tähelepanu alla tuleks aga võtta just noored, kes on meie tee jätkajad.

Niisiis hõimuliikumine ja Eesti Lasteraamatukogu. Liikumine ise sai alguse juba eelmise sajandi rahvusliku ärkamise aegu. Aastatega hoogustus. Selle sajandi 40. aastal mõistagi pandi keelu alla kui nõukogudevastase poliitikaga seotud natsionalistlik tegevus. Ärkas taas mõned aastad tagasi nagu kõik armsad ja loomulikud asjad, mis rahva mälus ja hinges aastakümneid hoolikalt varjul hoitud.

Arvan, et «Raamatukogu» lugejale pole tarvis selgitada, mis on hõimuliikumine. Sellest on viimasel ajal palju kirjutatud ja räägitud. Kes põhjalikumalt teada soovib, leiab piisavalt materjali näit Eesti Rahvusraamatukogu kartoteegivaramust.

Üheks pioneeriks hõimuliikumise äratamisel võib pidada Eesti Lasteraamatukogu. Juba 1988. a varasügisel tärkas mõte luua raamatukogu juurde eesti-soome ja eesti-ungari hõimuring, mis tänaseks on ühte sulamas, haarates endasse ka teisi hõime. Meie esimese kutse peale tuli

* Kuni 27. 04. 1990. a ENSV Riiklik Laste- ja Noorteraamatukogu.

kokku kolmekümne lapse ja noore ümber. Noorim oli viie aastane, vanim kahekümne ühene.

Tegelikult algas kõik varem. Viljakat pinda selleks õnnistatud tegevuseks hakati ette valmistama juba 1987. a hilistalvel, mil Ungari Vabariigist Szolnoki Komitaadi raamatukogust saabus meile kutse laste omaloomingu konkursile teemal «Eesti-ungari muinasjutu illustratsioon». Sama aasta suvel pakkisid kaks noort kunstnikku koos allakirjutanuga kohvrid ja sõitsid auhinnareisile Ungarisse. Võõrustajate juures ootasid juba soomlased, kaks Riihimäe raamatukogu noort kunstnikku. Ja nii see kõik algaski... iseenesest, märkamatult, loomulikult. Juba tookord arutasime Szolnoki kolleegidega koostöövõimalusi (kahjuks ei rääkinud Soome kolleegid seekord eriti kaasa, sest ei olnud ühes nende direktorit ning kohalolijatel puudusid volitused nii suurejoonelist kolmepoolset sõprust sõlmida). Riihimäe raamatukogu liitus aktiivselt meie partnerlusse 1989. a jaanuarikuus. Kuid juba tookord Szolnokis olime ühisarvamusel, et meie koostöö peaks toimuma kolmel tasandil:

1) igasuguse info vahetus;
2) kontaktid kolleegidega (nõupidamised, konverentsid, stažeerimised jne);
3) kontaktid laste ja noorte vahel (omaloomingu konkursid, valuutavabad vahetused jne).

Meie valik oli õige, kogu edaspidine koostöö ongi käinud neid kolme rada pidi. Ja kaunis õnnestunult. Juba 1988. a kutsusime meie ungari ja eesti lapsi kirjutama ja joonistama mudilasele raamatut. Tulemused olid suurepärased: Eestimaalt tuli kokku üle 340 töö, Ungarist 150. Sama aasta suvel olid meil külas parimad noored madjarid, keda saatis Szolnoki raamatukogu direktor dr Hòrvath Kàroly. Kohtumised kolleegidega andsid härra direktorile kindlustunnet ning tegutsemisjulgust: 1989. a algul sõlmisime Szolnoki raamatukoguga ametliku kirjaliku koostöölepingu. Arvatavasti võitis sellega eelkõige meie rahvaste sugulus. Vastastikused külaskäigud on saanud iga-aastaseks. Kui eelmisel suvel käis Eestis jälle direktor ise (kutsutud oli ka lasteosakonna juhataja, kuid haigus ja ka väike hirm meie poliitilise olukorra pärast ei lasknud tal tulla) ning samal ajal pani Szolnokis eesti lastekirjanduse näituse üles meie Reet Roosi, siis sel suvel sõidab Ungarisse seitse Eesti Lasteraamatukogu töötajat. Elama hakatakse ungarlastest kolleegide kodudes. Arvatavasti tullakse sealt sügisel vastukülaskäigule. Usun, et just tänu meie koostööle on Szolnoki raamatukogu juures äsja sisustatud nn hõimutuba, kuhu kogutakse mitmesugust infot hõimurahvaste kohta. Oleme võimaluste piires saatnud kõike, mis meile kättesaadav. Igatahes suveniirne Kalevipoeg valvab seal hoolikalt hõimurahvaste vaimuvara.

Nagu eespool mainisin, liitus Soome Vabariigi Riihimäe raamatukogu meiega poolteist aastat tagasi. Selle lühikese aja jooksul on maa-

ilma parima raamatukogumaa raamatukogudes (võõrustajaks Riihimäe kolleegid) end täiendamas käinud viis meie töötajat (A. Kehmani artiklit võisite lugeda «Raamatukogust» nr 1). Maikuus viidi Riihimäele eesti lastekirjanduse ülevaatenäitus viimase viiekümne aasta trükistest. Lisaks esineti vastavasisuliste ettekannetega. Selle suure tööga said hakkama meie teenindusdirektor Silvi Saul ning bibliograaf Anne Kõrge. Näitus jääb Soome raamatukogudesse ringlema umbes aastaks. Iga kuu saadab Riihimäe raamatukogu meile keskeltläbi paarkümmend soomekeelset noorsooraamatut, arvestades meie soovide temaatikat. Juba teist aastat saame nendelt ka kõrgetasemelist ajakirja «Koululainen» ning noorte kõmuajakirja «Suosikki», ise saadame vastu «Tähekest» ja «Põhjanaela» ning lasteraamatuid oma kesisest valikust. Soome Raamatukoguhoidjate Ühing varustab meid (samuti teist aastat) eriala-ajakirjaga «Kirjasto», mis on äärmiselt huvitav väljaanne.

Tänaseks on meie koostöö jõudnud sellisesse punkti, kus oleks vaja kaasata lasteraamatukogunduse asjadesse ka laiemat üldsust, teadvustades kõigile, kes me ikkagi oleme, mida taotleme, kuhu läheme, nõutada oma tegemistele respekti mitte ainult raamatukoguinimeste hulgas. Huvitav oleks ka teada, mis toimub teistes Euroopa lasteraamatukogudes. Kõik see viis meid mõttele korraldada käesoleva aasta 10.—15. septembril esimesed rahvusvahelised lasteraamatukoguhoidjate päevad Eestis teemal «Kuhu lähed, lasteraamatukogu?». Lisaks ungarlastele ja soomlastele oleme kutsed saatnud rootslastele, sakslastele, lätlastele, leedulastele, leningradlastele. Kolm päeva arutleme teemadel «Laps ja ühiskond», «Laps ja lugemine» ning «Laps ja raamatukogu». Neljandal päeval sõidame külalistega Tartusse. Eesti Raadio on lubanud lasteraamatukogundusest kokku panna terve stereopühapäeva. Meie mõtted ja teod on juba aasta algusest seotud selle suurüritusega.

Ja nüüd tagasi 1988. a juurde, mil raamatukogus hakkasid tegutsema hõimuringid. Niisiis pind oli ette valmistatud. Moraalset tuge leidsime Eesti Sõprusühingust. Kiitust väärib tollal meil töötanud noor ajaloolane Jaak Prozes, kes minu andmetel tõi esimesena avalikkuse ette mõtte taaselustada Eesti Vabariigi aegset HÕIMUPÄEVA tähistamise tava, mis oli vahepeal unustuse hõlma vajunud. Jaagu sõnum jõudis meie vahendusel sõprusühingusse ning sama aasta oktoobris saigi esimene sõjajärgne hõimupäev Eestis teoks. Kohal olid ka meie ringi liikmed. Aasta hiljem saatsime hõimupäeva tähistamise üleskutse Soome ja Ungari raamatukogudele.

Ei oska öelda, kas me oleme oma hõimuringidega sammunud õiget teed. Milliste kriteeriumide järgi seda hinnata? Ja kas neid kriteeriume üldse on? Kõik on põhinenud asjaosaliste entusiasmil, erilisel hõimutundel, emotsionaalsusel. Lapsed käivad ringis hoolega, vahel isegi hoolsamini kui meie. Mulle meenub esimene kokkusaamine, kui küsisime las-

telt, mis neile esimesena meelde tuleb, kui mõelda Ungari peale. Üks poiss ütles, et temale meenub oma ema. Ma teadsin, et poisi ema on eestlannast ungari keele tõlk. See poiss osaleb ringi töös seniajani, lisaks veel 15—20 entusiasti.

Millega me oleme oma koosolemised sisustanud? Alustasime sellest, et jutustasime toreda soome keelest tõlgitud legendi meie sugupuust, sellest, miks ungarlased meist nii kaugele sattusid, sellest, et laisad eestlased ei viitsinud asjade alguses üle lahe soomlaste juurde ujuda ning on nüüd seal, kus nad on, jne. Oleme rääkinud meie keelte ühisest algupärast. Üks sõna, mis nii eesti, ungari kui soome keeles ühtmoodi kirjutatakse, hääldatakse ning ka sama tähendusega on, sai küll kõigile selgeks. Oleme õpetanud nii ungari kui soome keelt, rääkinud ka meie hümnide ühistest juurtest. On õpitud Soome ja Ungari ajalugu, peetud jõule ungari ja soome moodi, söödud rahvustoite, koos Ilma Adamsoniga tantsitud põhjamaiselt karget soome polkat ning tulikuuma ungari tšaardašši, lisaks kuulatud veel rahvatantsuõpetaja selgitusi tantsusammude sugulusest. ERKI Kammerkoor ja P. Ruudi Kergemuusikakoor on laulnud meile nii ungari kui soome jõululaule ning muid laule nii kergest žanrist kui ka klassikast. Oleme kuulanud Jüri Krjukovi esituses S. Petõfi isamaaluulet, tähistades nii Petõfi päeva. Soome poolt on hõimuringil ka oma ristiema — proua Raija Pienimäki Turenkist, kes on kinkinud hõimuringile jõululaulude plaate ning Janakkala raamatukogu abiga saatnud lasteraamatuid.

Selle hooaja viimane koosistumine oli 14. mail, põhiteemaks nelja hõimuringi lapse ning kahe raamatukogutöötaja — Reet Roosi ja Imbi Väli külaskäik Soome. Nimelt olid nemad kutsutud Tervakoskile Soome noorkotkaste päevadele esinema. Sellest aga jutustab lähemalt Reet.

Kui küsisime lastelt, kas jätkame, olid kõik ühel meelel: kindlasti. See innustab ka laste hõimuliikumise eestvedajaid Reet Roosit ja Tiina Lebast, võin siia ka oma nime lisada, sest võimalust mööda olen püüdnud kõigis ettevõtmistes kaasa aidata.

Kuidas seda lugu lõpetada? Ehk ei olegi seda vaja teha, sest kõik ju jätkub, ja mitte alles sügisel, vaid iga päev. Soovin, et teisedki Eesti raamatukogud, kes oma teed otsivad, leiaksid seal koha ka hõimlusele, ja seda mitte ainult Soome ja Ungariga, vaid ka meie väiksemate hõimlastega, kellest osa on ju päris ära unustatud. Oleme ka ise hõimutööd laiendamas. Mai algul olid esimesed kokkupuuted maridega, küll ühega, kelle tõi raamatukogusse taas Jaak Prozes, üks aktiivsemaid Mari Seltsi asutajaid Eesti poolel. Tulid nad aga abi ja toetust otsima. Sügisest võimaldame neil kasutada õhtuti raamatukogu ruume koosviibimisteks.

Eesti Lasteraamatukogu direktor ANNE RANDE

* * *

Praegu sõidavad paljud eestlased Soome, kes ametiasjus, kes külla. Reisivad lapsedki. Vahelduseks artiklitele täiskasvanute tulemuslikest tööreisidest pakungi loo Eesti Lasteraamatukogu hõimuringi laste külaskäigust Soome. Võib-olla sobiks see kirjatükk paremini mõnda noortelehte, sest järgnevas pole mingeid kokkuvõtteid ega võrdlevat analüüsi. Ühe sõidu põhjal on raske üldistusi teha, seda enam et Eestis ei ole veel paljud noorteliikumised lõplikult välja kujunenud, paljud pole taasärganudki, nagu näiteks meie kunagine noorkotkaste liikumine.

Kuid just Soome Noorkotkaste Keskliidult saime 1989. a kuuele hingele kutse noorkotkaste kultuuripäevadele Tervakoskil 21.—22. aprillil 1990. Meie ringis käib aga üle kahekümne lapse ja seetõttu tuli korraldada konkurss. Aluseks sai muidugi huvi hõimlaste elu-olu, kultuuri, ajaloo ja kõige muu vastu ning ka aktiivsus ringi üritustel. Arvesse tuli ka vanus. Ringi vanemad liikmed pidid jääma oma võimalust ootama, sest Soome noorkotkad on 12—15-aastased. Konkursisõelale jäid kaks tüdrukut ja kaks poissi: Terje Okk, Kaire Kasetalu, Siim Siimson, Kaarel Veskis. Lasteraamatukogust said sõiduloa Imbi Väli ja Reet Roosi.

Et noorkotkaste kultuuripäevad ja kevadpühad sattusid olema lähestikku, võtsime nõuks üles astuda just vanade eestlaste kevade vastuvõtmise tavadega. Meil endilgi oli huvitav lähemalt teada saada, kuidas meie esivanemad tähistasid kevadpühi, mis laule lauldi, mis mänge mängiti. Just rahvusliku kava kasuks rääkis ka see, et oleme väljaspool Eestit tuntud kui rahvuslikult taasärkav rahvas, kelle ajaloost ja kultuurist vähe teatakse. Samas aga ei kujutanud me ette, mis mulje võiks see kava jätta soome noortele. Igaks juhuks proovisime ta ära meie oma hõimuringi liikmete peal. Nende õnnistus kaasas, võisime teele asuda.

Sadama läbimine ja laevasõit sujusid suhteliselt kergelt ja lihtsalt tänu meie kahe noore džentelmeni eelmiste reiside kogemustele. Minus endas küll võimutsesid üsna segased tunded, kui embasime Helsinki sadamas inimesi, kes olid meile vastu tulnud. Kuigi nägime enamikku neist esmakordselt, osutus vastuvõtt nii soojaks ja südamlikuks, nagu see võib olla ainult vanade sõprade vahel. Nagu valuutavabade reiside puhul ikka, elasime peredes. Meile oli see meelepärasem mistahes muust majutusviisist.

Reisi eesmärk oli osaleda noorkotkaste päevadel. Esineda tuli aga veel mujalgi, sest viibisime Soomes 19. aprillist 25. aprillini. Kohe teisel päeval oligi võimalus pakkuda oma kava — lõuna-eesti urbepäeva kombeid — Tervakoski alamastme koolis esimestele, teistele ja kolmandatele klassidele. Tulisest aplausist lugesime välja tugevat poolehoidu ja see andis meile tublisti enesekindlust, sest juba järgmisel päeval ootas meid ees esinemine noorkotkaste kultuuripäevade *iltajuhlal*. Pärast esinemist pakuti lõunat sealsamas koolisööklas. Pole muidugi mõtet hakata kirjeldama seal valitsevat puhtust ja ruumikujunduse maitsekust. Lõuna-

söögi kohta öeldi tagasihoidlikult, et on pakkuda vaid sedasama mis oma lastelegi.

Nüüd aga veidi sellest, mida kujutavad endast Soome laste kultuuripäevad. Tervakoskil algasid need rongkäiguga kultuurimajja (see «tavaline ja lihtne» hoone vääriks omaette lugu, milles kutsuksin meie arhitekte üles sõitma sinna vaatama, milline peaks üks küla kultuurimaja välja nägema). Kultuuripäevad juhatasid sisse *kunnanjohtaja* Tarmo Pipatti ja Turenki noorkotkaste *toiminnanjohtaja* Raimo Kuisma.

Ja siis võisid noorkotkad teha, mis ise tahtsid! Kellel oli soovi, võis minna keraamikaringi, kududa kangaspuudel, meisterdada nukke laste nukuteatri tarbeks, sai tantsida, žongleerida. Populaarsed olid keeglisaal ning lavataguses grimeerimistoas tegutsev nägude maalimise ring. Kõik need ringid töötasid ühel ja samal ajal. Kedagi ei sunnitud tagant, kedagi ei agiteeritud. Polnud näha ühtki täiskasvanut, sõrm püsti ja karm-hoiatav nägu ees. Vastupidi, kõik ringe juhendavad tädid-onud olid ülimalt lahked ja nõuannetega diskreetsed. Lapsed liitusid ühe ringiga nii kauaks, kui see neid köitis, ning otsisid siis uue tegevuse. Töötas puhvet, sai mängida piljardit, käia ujumas ja ka lihtsalt niisama olla.

Õhtul kogunesid lapsed *iltajuhlale*, mille põhiosaks oli disko. Eeskavas esinesid soome tuntud naljamees, väikesed peotantsijad ning meie oma folkloorikavaga. Astusime huumorimehe etteastest soojaks köetud ning veel kilkava-vilistava noorrahva ette üpris ebakindlana, oskamata arvata, mis näoga meil lavalt lahkuda tuleb. Peab ütlema, et soome noored on siiski veidi teistsugused kui eesti noored. Algul kuulasid nad tähelepanelikult (kava sõnalise osa esitasime soome keeles), aga juba laulumängude ajal oli meie ühisring väga suur. Et meie kuue laul paremini kostaks, tuli mikrofon ning klaver appi võtta.

Pühapäeval, 22. aprillil oli lastel voli tegutseda Puuhamaal (otseses tõlkes Askelduste-toimetuste maa), mis asub sealsamas ja avati vaid nende kultuuripäevade puhuks, sest suvehooaeg ei olnud veel alanud. Viimase päeva kavva kuulus veel ka isetegevuskontsert, kus lapsed esinesid külakostiks kaasa toodud laulude-tantsudega. Mõned numbrid improviseeriti sealsamas koha peal. Soomes pööratakse suurt tähelepanu laste õiguste deklaratsioonile ja ülemaailmsele aktsioonile, mis soome keeles kõlab nii: «Älä töni mun kaveria!» Meil tuleb see enda tarvis tõlkida, igas mõttes. Neil teemadel tehti ka sketše. Siim ja Kaarel olid vahvad ning valmistasid enne kontserti ette sketši laste õiguste deklaratsioonist, mille ka edukalt esitasid, mõistagi soome keeles.

Kultuuripäevad lõppesid selleks korraks. Hüvasti jättes loodeti kohtuda järgmistel kokkutulekutel, mis valmistavad ette 1991. a Rootsis Norrköpingis toimuvat rahvusvahelist noorkotkaste laagrit.

Neist päevist jäi hinge tore mälestus. Samas aga pistis pea välja rahulolematuseussike: meilgi poleks ju raske korraldada lastele selliseid

päevi, kui jätta ära osagi uhketest ning tihti üleorganiseeritud pidudest-ballidest.

Reisi neljandal päeval esinesime ka kolmes raamatukogus. Janakkala alevi-, Tervakoski küla- ja Riihimäe linnaraamatukogus oli igas erinev publik, kuid vastuvõtt ikka südamlik ning soe.

Ent meie külaskäik ei koosnenud ainult esinemistest. Nägime väheke ka Soomemaa loodust ja linnu. Eriti sügavale südamesse on jäänud mälestused kodudest, mida külastasime. Nende lihtne ning sõbralik keskkond mõjus meile väga turvalisena ja liitis meid oma hõimlastega. Ükski soomlane ei jäta oma külalist ilma ehtsast soome saunast. Meiegi käisime saunas palju kordi, kastsime leilist õhetavat keha metsajärvegi.

Toredate võõrustajate saatel käisime tutvumas Janakkala maakonna looduslike vaatamisväärsustega, olime külalisteks ühes trükikojas, Sotsiaaldemokraatliku Partei korteris Hämeenlinnas, maakonna häälekandja «Hämeen Kansa» toimetuses, noorkotkaste peakorteris Hämeenlinnas ja mujalgi. Kõigest nähtust saaks õige pikk loetelu.

Päevad olid tihedalt täis ka tõsist tööd. Terjel ja Kairel tuli anda intervjuu Soome raadiojaamale «Janne» ning kirjutada meie reisist artikkel Turenki ajalehte «Kotokulma». Poistelt aga ilmus lugu «Hämeen Kansas». Kõik need avaldati meie seal viibimise ajal.

Kõik laabus imehästi tänu just Turenki noorkotkaste juhi Raimo Kuisma agarale korraldusele ja hoolitsusele. Seda tuleb eriliselt hinnata, sest olime neil kultuuripäevadel ainsad väliskülalised. Võib-olla oleks tänusõnadega tulnudki alustada. Kuid niisugune see eestlane kord on. Oma kiidu- ja tänusõnadega ning üldse tundeavaldustega pole ta kunagi silma paistnud. Siiski pean veel kord ütlema suur aitäh kõigile soomlastele, kes ei ole veel külalistest tüdinenud ja püüavad aidata meil selga sirgeks lüüa ning Euroopa kultuuri lülituda. Soovigem neile jõudu ja tahet näha meid, eestlasi, ikka meie paremast küljest!

REET ROOSI

Miks lasteraamatukoguhoidjate arv USAs väheneb?

See on hea, et lastele meeldib raamatukogus käia, ent halb on see, et lasteraamatukoguhoidjate arv USAs hakkab vähenema — nendib Mary Somerville, Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni lasteraamatukogude teeninduse president.

Ei ole ju saladus, miks ei taheta lasteraamatukogusse tööle tulla: nüüdsel kõrgtehnoloogia ajastul ei meelita kedagi elukutse, kus palk on

nigel, kutsestaatus madal ja karjäärivõimalusi pole. Rahvaraamatukogudes tagavad tõusu ametiredelil eri tüüpi raamatukogud, lasteraamatukogude võrk on aga küllaltki piiratud ulatusega ning edutamiseks pole võimalust. Või, nagu artiklis piltlikult öeldakse — ennem läheb kaamel läbi nõelasilma, kui lasteraamatukoguhoidjat edutatakse süsteemisiseselt. Seetõttu lahkuvadki neist paljud täiskasvanute raamatukogudesse. Lasteteeninduses töötavad vist küll ainult naised. Enamasti on naistetöö aga vähetasustatav.

Kõrvalseisja samastab sageli lasteraamatukoguhoidjat lapsehoidjaga, arvestamata seda, et heal töötajal peavad olema mitmekülgsed teadmised raamatukogunduses, mis eelkõige eeldab lastekirjanduse põhjalikku tundmist.

USA raamatukogunduse koolid on lasteteeninduse suhtes ükskõiksed, eelistades rahva- ja akadeemilisi raamatukogusid.

Samas leitakse aga, et lastega tegelemine on ühiskonnale väga vajalik, sest kes lapseeas harjunud raamatukogus käima, teeb seda ka suurest peast. Lasteteeninduse resultaadid ilmnevad aastate pärast.

Andes lühiülevaate sellest, miks lasteraamatukoguhoidjate arv USAs väheneb, pakub Mary Somerville välja ka probleemi võimaliku lahenduse: tegevusjuhendi lasteraamatukoguhoidjale. Siin see on:

— võta osa juhtimiskursustest, loe juhtimisalast kirjandust;

— õpi kasutama statistikat;

— lase vabatahtlikult määrata end komisjonidesse, et saaksid demonstreerida oskust näha asju «suures plaanis»;

— rõhuta lasteteeninduse tähtsust;

— taotle igalt poolt raha juurde;

— kui kritiseerid midagi, paku välja ka lahendus;

— nõua nende ametinimetuste muutmist, mis võiksid alandavalt mõjuda;

— võta osa kutseühingute tegevusest;

— realiseeri oma kavatsused;

— püüa üle saada sellest komistuskivist, et teed tööd madala palga eest, pane rohkem rõhku rahuldustundele, mida pakub töö lastega, sest sina tähendad neile palju;

— arvesta lapse ealisi iseärasusi lugemisharjumuse kujundamisel;

— pea meeles, sinu töö on loominguline, otsi alati uusi võimalusi; sa pead olema staar (täht, kes valgustab ja särab);

— lasteraamatukogu on koht, kus saab hästi tabada elu pulssi ja tundma õppida marketingi; vestluses lastega areneb sinu kõneosavus;

— kui iga elukutseline lasteraamatukoguhoidja julgustab üht inimest astuma raamatukogunduse kooli ning tulema pärast sellele erialale tööle, siis ei sure lasteraamatukoguhoidjate elukutse välja. Kanna selle eest hoolt!

Kui USAs püütakse leida lasteraamatukoguhoidjale kindlat kohta ühiskonnas, siis näiteks Norras on esiplaanile nihkunud teenindusega seotud probleemid.

Lasteteenindust peetakse väga tähtsaks tegevusvaldkonnaks, sest lapsest kasvab rahvaraamatukogu kindel külastaja. Norra lapsed on küllaltki lugemislembesed ja nad oleksid seda rohkemgi, kui pääseksid hõlpsamini raamatute juurde. Selleks kavandati mitu projekti. Ühes neist uuriti raamatubussi otstarbekust ning optimaalset kirjanduse valikut. Alustati 1986. a. Üldse kestis eksperiment kolm aastat, sellest võtsid osa 26 kooli 1069 õpilasega, neli lasteaeda ja üks noorteklubi.

Pool raamatubussi kogust sisaldas lastekirjandust, millele lisati ka täiskasvanute ilukirjandust, mis vastas noorte lugemishuvile. Mitteilukirjanduslikke raamatuid komplekteeriti vastavalt külastatava piirkonna kooliprofiilile. Raamatukollektsioonis oli ka pedagoogilist kirjandust õpetajatele.

Enne regulaarse teenindamise alustamist tehti ettevalmistav ringreis, et saada teavet kohalikest oludest ning täpsustada lõplikult raamatute valikut.

Tulemused on niisugused. Raamatubussi kasutasid väga aktiivselt peale õpilaste ka õpetajad ja lastevanemad. Keskmiselt laenutas iga õpilane aasta jooksul 37 raamatut, neist 40% populaarteaduslikku. Suurenes ka nõudlus raamatute järele, mis ei kuulunud kooliprogrammi. Paljud trükised, mida polnud võimalik kohe kätte saada, hangiti hiljem teistest raamatukogudest juurde. Kui eksperimendi tulemusi võrreldi sellega, kui palju laenutati eelmistel aastatel kooliraamatukogust, siis ilmnes, et nüüd laenutati aastaga 10% rohkem kui varasemal viiel aastal kokku. Mida kättesaadavam on raamat, seda rohkem leiab ta kasutamist.

Ülevaate koostas LEILI GASMAN

Ülevaade artiklitest:

Somerville, M. Facing the stortage of children's librarians // Amer. Libr. 1987. Vol. 18, N 6. P. 418, 421, 423, 425, 428.
Baadshaug, M. B. Library sercices for all children — current projects in Norway // Scand. Publ. Libr. Quart, 1988. Vol. 21, N 2. P. 22—25.

Austraalia raamatukogud ja infoteenistused

Austraalia on kontrastide maa — kõrbest lumeväljadeni, troopilistest vihmametsadest maheda roheluse aladeni. Geoloogiliselt on kontinent väga vana, rahvastikult aga noor.

Austraalia asustasid eurooplased 200 aastat tagasi. Esimene laevastik maabus Botany lahes praeguse Sydney piirkonnas 1788. a jaanuaris.

Austraalial on olnud aegade jooksul üks omalaadne eripära — keskvõim on Austraaliast väga kaugel. Suur vahemaa aga soodustab arengut ning mitmeski valdkonnas on omal jõul ja omapäi hakkama saadud.

Austraalia pindala on 7,7 miljonit km^2 (niisama suur kui USA), rahvastikku 16 miljonit, kes on koondunud põhiliselt rannikuala linnadesse.

Raamatukogude ajaloost

Liikumine rahvaraamatukogude loomiseks algas 1809. a, kui uus koloonia *chaplain* Samuel Marsden kutsus üles annetama raamatuid ja raha vaestele asukatele.

1826. a avati Austraalia Tasuline Raamatukogu ja Lugemissaal (*Australian Subcription Library and Reading Room*), kus tolleaegse sunnitöökoloonia garnisoni ohvitserid ja teised ühiskonna jõukamad liikmed, tasunud sisseastumismaksu 5 naelsterlingit ja iga-aastase osamaksu 2 naela, said laenutada raamatuid. Niisugusena püsis raamatukogu 1869. aastani, mil ta riigistati ja nimetati ümber *Free Library of Sydney*. Praegu on ta osariigi või riiklik raamatukogu *The State Library of New South Wales* (Uus-Lõuna Walesi osariik).

Samalaadsed raamatukogud tekkisid ka teistes osariikides (Tasmaania, Victoria, Lääne-Austraalia, Lõuna-Austraalia ja Queensland). 1914. aastaks oli kõigil osariikidel oma keskraamatukogu.

Rahvaraamatukogudel oli Austraalia ühiskonnas küllaltki suur kultuuriline missioon, oli tunda valitsuse toetust ja hoolitsust. Sellel sajandil (1935. ja 1976. a) olid rahvaraamatukogud suurte programm-uuringute vaateväljas.

1901. a loodi *The Commonwealth Parliamentary Library*, mis kandis kombineeritult kaht funktsiooni — rahvusraamatukogu ja parlamendiraamatukogu. Selle tegevus kestis 1960. aastani, mil loodi Austraalia Rahvusraamatukogu.

Organisatsioonidest

Raamatukoguhoidjate kutseorganisatsioon on Austraalia Raamatukoguühing (*The Library Association of Australia*). Praeguseks on ühingul 7500 liiget (80% raamatukoguhoidjaid, ülejäänud tehniline personal ja raamatukogunduse üliõpilased). Ühingu valitsusorgan on Peanõukogu (*General Council*), mis koosneb täidesaatvast kogust (*Executive Officers*) ja iga osariigi või territooriumi* esindajatest. Ühingul on üle 100 geograafilise ja spetsiaalse huvigrupi. Ühingu palgal on püsiv isikkoosseis (12 töötajat). Peakorter asus varem Sydneys, alates 1989. aastast aga Austraalia pealinnas Canberras.

Ühing pakub laias valikus mitmesuguseid teenuseid, sealhulgas korraldatakse kutseoskuste arendamiseks perioodiliselt kuni 2000 delegaadiga konverentse, antakse välja perioodikat ja monograafiaid, arendatakse teabeteenindust jne.

Peale raamatukoguühingu on veel kolm nõukogu, kelle peaeesmärgiks on raamatukogunduse edendamine riigis.

Austraalia Bibliograafiateenistuse Nõuandev Nõukogu (*Australian Advisory Council on Bibliographical Services*) loodi 1956. a. Nõukogu koondab raamatukogude, infoorganite, arhiivide jt asutuste töötajaid ning ergutab raamatukogude arengut ja kasutamist, soodustab raamatukogude ja teiste asutuste vahelist koopereerumist ning avaldab valitsusele mõju raamatukogunduspoliitika kujundamisel.

Seda nõukogu kutsutakse mõnikord ka Austraalia raamatukogude parlamendiks ja ta tegutseb riiklikul tasemel, korraldades kohaliku ja keskvõimu koostööd. Nõukogu töögrupid vastutavad praktilise töö eest bibliograafia- ja raamatukogunduse-alastes teadusuuringutes.

Austraalia Raamatukogude ja Informatsiooni Nõukogu (*Australian Libraries and Information Council*), mis loodi 1981. a, on seotud valitsuse kultuuriministeeriumiga. Nõukogu kannab hoolt iga tüüpi raamatukogude eest ja annab valitsusele nõu raamatukogude küsimustes.

Nõukogu liikmeskonda kuuluvad osariikide ja territooriumide raamatukoguhoidjad, Austraalia Keskarhiivi direktor ja Rahvusraamatukogu direktor ning valitsuse ministrid, kes vastutavad hariduse ja teaduse eest.

Austraalia Raamatukogu Edendamise Nõukogu (*Australian Library Promotion Council*) loodi 1967. a. Nõukogu koondab professionaalsete äri- ja ühiskondlike organisatsioonide esindajaid, seega kuuluvad liikmeskonda kirjanikud, kirjastajad, raamatukaupmehed, raamatukoguhoidjad, kelle huvides on edendada raamatukogusid ja raamatukogude teenindust. Nõukogu organiseerib igal aastal raamatukogunädala.

---

* Lisaks kuuele osariigile kuulub Austraalia Ühendusse veel kaks territooriumi.

Raamatukogunduses ja informatsiooninduses töötavad inimesed võib liigitada nelja põhikategooriasse: raamatukoguhoidjad ja informistid, raamatukogunduse õpetajad/õppejõud, raamatukogude tehniline ja abistav personal. Igale grupile esitatakse eri nõudeid hariduse ja väljaõppe suhtes. Kui raamatukoguhoidjailt, informistidelt ja õpetajatelt nõutakse 3—4-aastast ettevalmistust ja vastava kraadiga kõrgharidust, siis tehnilisele personalile piisab 2-aastase kursuse lõpetamisest. Abistav tööjõud valmistatakse aga ette erikursustel.

Austraalia Rahvusraamatukogu, mis tegeleb rahvusliku kirjavara kogumise ja säilitamisega 1960. aastast, annab praegu tööd 626 inimesele. 1981. a loodi uus teenindusvorm *Australian Bibliographic Network* (ABN). ABNi *online computer* teenistus ühendab 700 Austraalia raamatukogu. ABNi üks eesmärke on abistada raamatukogusid kataloogimisel (neile väljastatakse kataloogitud materjal kas arvutikettal või mikrofišš-kandjal). ABNi vahendusel saadakse ka kiiresti teavet, millises raamatukogus nõutav raamat asub ja kas ta ei ole välja laenutatud.

ABNi liikmeks olevad raamatukogud teevad ka koostööd *National Bibliographic Database*'iga (NBD). 1987. a novembris sisaldas NBD üle 5,3 miljoni bibliokirje, kusjuures 3,4 miljonit neist registreeriti Austraalia raamatukogude varana, teavet asukohast (millises raamatukogus) saab aga 6,1 miljoni trükise kohta.

Austraalia akadeemilised raamatukogud on hästi automatiseeritud, meelsasti tehakse kapitalimahutusi arvutitehnikale. Akadeemiliste raamatukogude töötajad on sagedased külalised Põhja-Ameerika ja Euroopa maades, kus käiakse kogemusi saamas.

Aastad 1960—1970 olid Austraalia koolielus suurte muutuste aeg. Valitsus toetas igati kooliharidust arengut, kasvas keskhariduse osatähtsus, seega muutus ka kooliraamatukogude olukord. Tekkis uus elukutse — õpetaja-raamatukoguhoidja.

Austraalia raamatukogudel on samad mured mis kõigis läänemaailma riikides. Peamised on finantsprobleemid, eriti aga raskused seoses hindade tõusuga. Ülikoolide raamatukogudes vaieldakse palju selle üle, millist kirjandust tellida. Õppejõud eelistavad säilitada endises koguses monograafiaid, raamatukoguhoidjad aga soovitavad vähendada nende hulka ja muretseda lugejaskonnale rohkem teaduslikke ajakirju kui kõige informatiivsemaid ja kõrge prioriteediga infoallikaid. Kriisiolukord aga kestab ja ka diskussioonid jätkuvad.

LEILI GASMANI referaat artiklist: Ward, P. L. et al. Library and information services in Australia // IFLA J. — 1988. — Vol. 14, N 2. — P. 115—126.

Konsultant VALDEMAR VILDER

Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogus streigiti

Ärevate teadetega Kesk-Euroopast oleme juba harjumas. Alates möödunud aasta novembrist lisandus huvipakkuvate riikide loetelusse ka Bulgaaria, kus muutused poliitikas lubasid aimata paremat ka majanduse, teaduse ja kultuuri valdkonnas. Seetõttu võtsin huviga vastu Bulgaaria Teadlaste Liidu Ruse osakonna kutse seminarile 11.—15. detsembril 1989. a. Seminari korraldajaks oli Ruse linnas asuva Ljuben Karavelovi Raamatukogu ning seega temaatika ootuspäraselt seotud võimalike uuendustega raamatukogude igapäevatöös.

Seminari külalised — teadurid Sofia Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogust, Plovdivi Ivan Vazovi Rahvusraamatukogust ja allakirjutanu — võttis alguspäeval vastu Ruse raamatukogu külalislahke direktriss Donka Kovatševa koos sama raamatukogu teaduri, seminari sisulise korraldaja Elena Georgijevaga. Esimesest jutuajamisest alates kuni lahkumiseni Bulgaariast saatsid meie kõnelusi murenoodid olukorra pärast Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogus. Püüangi edastada teavet sellest probleemist ning jagada Eestimaa raamatukoguhoidjatega oma muljeid raamatukogundusest Bulgaarias.

Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogu töötajad ühinesid 1989. aasta novembrikuus algatuskomiteeks, et keskendada üldsuse tähelepanu Rahvusraamatukogu probleemidele ning nende lahendamisele. Algatuskomitee pöördumisest 24. novembril 1989 Bulgaaria üldsuse ja Riigiõukogu esimehe Petr Mladenovi poole loeme: «Rahvusraamatukogu hukkub! Raamatusaadetisi pole kuhugi panna ning seetõttu ei jõua uudiskirjandus õigeaegselt lugeja kätte. Samas aga jääb kasutamata pool uudiskirjanduse muretsemiseks mõeldud rahast. Iga päevaga halveneb olukord raamatuhoidlates ja et lugeja soove täita, tuleb sõna otseses mõttes kõndida raamatute otsas.» Avalikus kirjas on juttu haruldaste raamatute ja käsikirjade fondi uskumatuist tingimusist. Nii näiteks säilitatakse X—XVII sajandi käsikirju kunagises tualettruumis, äärmise piirini koormatud kaardus riiulitel on tuntud bulgaaria kultuuritegelaste personaalfondid — L. Karavelovi, H. Botevi, G. Rakovski jt kogud.

Tõdetakse, et raamatukogu allakäigu on põhjustanud raamatukogu juhtkonna hoolimatus ja ebakompetentsus. Algatuskomitee liikmed kirjutavad: «Tänases ühiskonnas on professionaalsus ja kompetentsus hädavajalikud. Järelikult ei tohi unustada just raamatukogusid ja peamist nende seas —Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogu Sofias. Paraku on nad unustatud, ka Rahvusraamatukogu, mis on rajatud kohe pärast Bulgaaria vabastamist Türgi ikkest 1878. aastal, veel enne Sofia Ülikooli (Sofia Ülikool asutati 1888. a — A. L.), ja talle pandud lootused. Miks

oleme hüljanud oma rahvusliku raamatukogu, kes nüüd tahaks oma rahvast teenida?»

Algatuskomitee tegi ettepaneku anda Rahvusraamatukogu käsutusse läheduses asuv hoonetekompleks «Rahulipp». Edasi arenesidki asjad esmapilgul tulemuslikult, sest 2. detsembril 1989 teatati Bulgaaria televisiooni infosaates «Panoraam» Bulgaaria Rahvavabariigi Ministrite Nõukogu otsusest anda need hooned Rahvusraamatukogule. Rõõmustati koos kultuuri- ja teadusüldsusega, sest olukorra katastroofilisus ilmnes eelkõige lugejateeninduses. Paraku osutus rahulolu ennatlikuks, sest ka L. Pipkovi nim Muusikakeskkool esitas oma taotluse samale hoonetekompleksile. Ettepanek valitsuse otsust muuta tugines raamatukogutöötajate arvates ühepoolsetele hinnangutele — koguni väitele, et Rahvusraamatukogu tahtvat teha «Rahulipu» esinduslikust hoonest hoidlaruumid ning seega rahvas majja enam ei pääsegi.

Taas oli sunnitud sekkuma algatuskomitee. Seekordne pöördumine esitati Bulgaaria Rahvakogule: «Hoonetekompleksi «Rahulipp» kavatsetakse üle viia raamatukogu käsikirjade ja haruldaste dokumentide fond, samuti vanatrükis ja haruldased raamatud Bulgaaria Ajaloo Arhiivist ja Idamaa Arhiivist. Põhihoone vabanenud pinda hakkame kasutama lugemissaalidena, samuti töö- ja hoidlaruumidena. Vastasel juhul ei saa raamatukogu normaalselt funktsioneerida.» Sellele pöördumisele oli alla kirjutanud 1300 Rahvusraamatukogu saatuse pärast muret tundvat Bulgaaria kodanikku.

Arutelu ei lakanud nüüdki ning poolt- ja vastuhääled kogusid jõudu. Ajakirjanduses võtsid sõna kultuuritegelased, vaidlused muutusid üleriigiliseks. Seetõttu on arusaadav, et Ruse seminaril esinenud Rahvusraamatukogu teadurid pühendasid suure osa oma kõnelemisajast just Rahvusraamatukogu ümber käivatele vaidlustele ning kutsusid üles kõiki bulgaaria raamatukogutöötajaid ühinema algatuskomitee taotlustega. Järgnevalt aga seminarist ja sellel kõneldust lähemalt.

Seminaripäevade sisse mahtus palju huvitavaid kohtumisi Ruses, Plovdivis ja Sofias. Mõtlemapanev oli ümarlauavestlus Ruse Kooliraamatukoguhoidjate Klubi liikmetega. Põhimureks nagu meilgi kooliraamatukogu unustamine kooliuuenduses. Komplekteerimissummad on sümboolsed ja seetõttu ei rahulda need kogud keskmist koolipoissigi. Kohtumisel kuulati huviga Rahvusraamatukogu Rahvusbibliograafia Keskuse direktori Tsvetanka Pantševa arutlust täienduskoolituse süsteemi väljakujundamisest, mis hõlmaks kõiki raamatukoguhoidjaid, olenemata sellest, mis tüüpi raamatukogus nad töötavad. Kooliraamatukoguhoidjad tundsid huvi oma ametikaaslaste töö vastu Eestimaal ning olid valmis koostööks Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kooliraamatukogude sektsiooniga.

Seminari põhilisel arutelul Ruse linna Teadlaste Majas osalesid lisaks eespool nimetatutele teisedki Ruse ringkonna raamatukogutööta-

jad. Aleksandr Kazandžijev Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogu Teadus-metoodikakeskusest tutvustas raamatukoguühingute tegevust maailmas, keskendades tähelepanu Poola Raamatukoguassotsiatsioonile, mis hiljutisel komandeeringul talle enam tuttavaks sai. Enesestmõistetavalt pöörduski arutelu kutseühingute ettevõtmistele, kuigi osalejad said nende tegevust vaid kommenteerida, sest Bulgaarias raamatukoguühing puudub. Allakirjutanul oli võimalus tutvustada Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu sisulisi taotlusi, struktuuri ja tegevussuundi.

Maria Panajotova Plovdivist rääkis Ivan Vazovi Rahvusraamatukogu automatiseerimise kogemustest. Sama raamatukogu teadur Slavka Šopova andis ülevaate sotsioloogilisest uuringust «Raamatukogud ühiskonna hinnangutes». Uurimistulemused kõnelevad taas raamatukogu madalast prestiižist elanikkonna hinnanguis ja raamatukoguhoidjad näevad põhjust eelkõige kõlbmatus materiaal-tehnilises baasis.

Kesk-Euroopa maade bibliograafiaekspertide nõupidamisest Moskvas (Eestist osales Kalju Tammaru Rahvusraamatukogust — A. L.) andis lühiülevaate Tsvetanka Pantševa. Küllaltki eklektilisele päevakorrale vaatamata leidsid osalejad igast ettekandest ja sõnavõtust midagi arutlemisväärset ning mõttevahetus kujunes elavaks. Tundus, et bulgaaria raamatukoguhoidjad peavad väga oluliseks olla informeeritud kutsekaaslaste ettevõtmistest kodu- ja välismaal. Ka allakirjutanu esinemisi Eesti raamatukogude lasteteeninduse päevaprobleemidest, raamatukogundushariduse ümberkorraldustest ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingust kuulati huviga.

Seminari kõrvalt sain aega lähemalt tutvuda ka mõne Bulgaaria raamatukoguga. Ljuben Karavelovi Raamatukogu kui Ruse ringkonna keskne raamatukogu on üle saja aasta kogunud, säilitanud ja vahendanud kirjasõna ja teavet. Eriti hinnatud on raamatu-uurijate seas 800 nimetust vanatrükis bulgaaria raamatut. Türgi ikke ajal oli Ruse ainus Bulgaaria linn, kus trükiti bulgaariakeelset kirjandust.

Plovdivis külastasin Ivan Vazovi Rahvusraamatukogu, mida tuntakse Bulgaarias ka nii-öelda teise rahvusraamatukoguna. Raamatukogu asutamisaastaks on 1879. Alates 1885. aastast kogutakse seal *bulgaricat* ja säilitatakse eelkõige Bulgaaria **taassünni ja Rumeelia-perioodi trükiseid**.

Nädalane komandeering Bulgaarias lõppes Sofias, kus külastasin Riiklikku Raamatukogunduse Instituuti. Raamatukogunduse Instituudis valmistatakse ette mittetäieliku kõrgharidusega raamatukogutöötajaid (kohalikus erialakirjanduses kasutatakse väljendit «poolkõrgem haridus» — A. L.). Õppetöö instituudis kestab kolm aastat ja selle korraldamisel lähtutakse eelkõige rahvaraamatukogude vajadustest. Instituudi direktori Temenutša Bontševa sõnutsi ootab instituuti ees õppetöö sisuline ümberkorraldamine, programm viiakse enam vastavusse uuenenud teh-

nikaga. Vajalikud oleksid ka arvutikursused ning teiste riikide raamatukogunduse tutvustamine.

Reisi lõpuks jõudsin ka Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogus ära käia ning tema hiilgust ja viletsust oma silmaga näha. Olukord raamatukogus on tõesti väljakannatamatu nii lugejateeninduse kui ka kogude säilitamise osas. Seal meenutasin uhkusega Eesti Rahvusraamatukogu kerkivat hoonet Tallinnas Tõnismäel ja veendusin veel kord, kuivõrd vajalik on raamatukogule kompetentne ja ettevõtlik juhtkond. Esmaspäevast, 18. detsembrist 1989 hakkasid aga Sofia Rahvusraamatukogu töötajad streikima — lepiti kokku tööseisakuks algul üks tund tööpäevast, kolme päeva pärast juba kaks tundi ja nii tõusvas joones. Nõudmiseks juba kõne all olnud kriisiolukorra ja Rahvusraamatukogu ruumiprobleemi lahendamine. Pärast jõulupühi asus Kultuurikomitee juhtkond taas olukorrale lahendust otsima, kuid ilmselt on ikka muu Bulgaaria Rahvakogus tähtsam olnud. Nimelt arvavad Rahvusraamatukogu kaitse algatuskomitee liikmed, et Rahvusraamatukogu küsimus peaks kuuluma just Bulgaaria Rahvakogu kompetentsi. Veebruaris 1990 oli «Päevalehest» lugeda, et Bulgaaria Rahvakogu jaanuaris katkestatud istungjärk jätkas tööd — jaanuaris võeti vastu mitu uut seadust: koosolekute, miitingute ja manifestatsioonide seadus, seadus kõrgkoolide akadeemilisest autonoomiast, maakasutusest ja põllumajandustegevusest. Kui kaua aga peavad ootama bulgaaria raamatukoguhoidjad?

AIRA LEPIK

P. S. Tänan Tallinna Pedagoogilise Instituudi välissuhete osakonna vanemreferenti Reet Käänit bulgaariakeelsete materjalide vahendamise eest.

Kunstnik JÜRI ARRAK

MÄLESTUSI

Kunstnik EDGAR VALTER

Riiklik Avalik Raamatukogu (Rahvusraamatukogu)

Juba 1944. a juunis, kui ma Leningradis olin, määras hariduse rahvakomissar N. Andresen mu Tallinna Riigiraamatukogu direktori kohusetäitjaks. 1944. a augustis sai hariduse rahvakomissariks professor Jüri Nuut. Temaga arutasime läbi Riigiraamatukogu perspektiivid. Taotlesin rahvusraamatukogu loomist. Minu sellekohane ettepanek saadeti Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu kaudu Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogule. Oktoobris 1944. a nimetati Riigiraamatukogu ENSV Riiklikuks Avalikuks Raamatukoguks, mis sisuliselt tähendabki rahvusraamatukogu. Pärast minu Tallinna tööle asumist kerkis päevakorda küsimus, kuidas toimida Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukoguga,

et seda tunnustataks ametlikult kui rahvusraamatukogu. Kavandati ühine rahvusraamatukogu — Tallinna Riiklik Avalik Raamatukogu ja Tartus selle filiaal. Kahjuks ei läinud filiaali fikseerimine läbi, seda peamiselt kirjandusteadlase Mart Lepiku vastuseisu tõttu.

Minu vallandamise järel 1953. a detsembris nimetati Riiklik Avalik Raamatukogu ümber F. R. Kreutzwaldi nim Riiklikuks Raamatukoguks. 1988. a detsembrist kannab ta Eesti Rahvusraamatukogu nime.

Kui ma 1944. a oktoobris Tallinna saabusin, oodati mind juba raamatukogus, sest raadioesinemiste kaudu oli minu töölemääramine teada. Siis oli seal 8 töötajat: L. Ploompuu, H. Masing, I. Riikoja, M. Laanes, L. Kangerman, A. Danilova, I. Lasberg ja V. Oberpahl. Juba 1945. a taotleti koosseisu suurendamist 54 töötajani. Saime ainult 36 kohta.

Majanduselu korraldamisel oli muresid kuhjaga. Pean ütlema, et mul oli õnne. Leidsin tööd vajava intelligentse mehe Alfred Porki, kes tundis hästi majandusasju, oli osav ja leidlik ning asus tõelise peremehena raskusi ületama. Tema üksi tegi kümne mehe töö. Porki abiliseks oli tubli ja töökas Võsa-nimeline mees, kes seisis palgalehel kirjas kui kojamees-autojuht. Tal olid osavad käed, kõik majas tarvilikud parandustööd tegi tema. Ise olin ka alati ametis ruumide sisustamisel ja kujundamisel.

Kui Riiklik Avalik Raamatukogu alustas **1944. a oktoobris** tööd Toompea lossi külghoones, kus kolmel korrusel olid vaid väikesevõitu hoidla- ja mõned tööruumid, hakati raamatukogule maja otsima. Kuni puudus lugemissaal, võeti külastajaid, kes just neil algusaastail hädasti mitmesugust kirjavara vajasid, vastu samas tööruumis ja isegi riiulite vahel. Nii kujuneski välja üliaktiivne **teatmebibliograafiateenindus** teatud lugejakontingendile, nagu ajakirjanikud, kino- ja teatritegelased, ajaloouurijad jt. Kui 1947. a filmiti «Elu tsitadellis», sai H. Rappoport materjali peamiselt meie raamatukogust. Raamatukogu teaduslik sekretär M. Lugus oli määratud tema käsutusse. Teavet vajasid paljud asutused ja päringuid tuli vennasvabariikidestki. Teadiseid andsime kirjalikult, suusõnal ja telefoni teel. Aktuaalsed olid Eesti-ainelised teemad: revolutsiooniline töölisliikumine Eestis, nõukogude võimu kehtestamine Eestis, marksismi tulek Eestisse, Eesti majandus, Eesti põllumajandus ning paljud kultuurivaldkonnad. Materjali leidmine nõudis bibliograafidelt suurt eruditsiooni. Et leida kiiresti vajalikke andmeid, lõi informatsioonitöös agaralt kaasa ajaloolane, endine arhivaar, asedirektor **Alice Meo** (1908—1956), kes suri enneaegselt stalinlike repressioonide tagajärjel.

Eesti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu kujunes rahvusraamatukoguks nii infoteeninduse avardumisel kui ka kõikidesse teadus- ja kultuurialadesse puutuva raamatuvara kogumisel, selekteerimisel ja säilitamisel. Erilist hoolt kanti eestikeelsete, Eestis ilmunud võõrkeelsete raamatute, mujal avaldatud eesti autorite teoste, eesti rahva ning Eestimaa kohta käivate trükiste kogumise eest.

Suuri raskusi oli raamatute paigutamisega. Valitsuse otsusega anti raamatukogule mitu maja, kus ka remondi tegime ja küttekatlad sisse vedasime, kuid mis sõjaväe ja teiste asutuste nõudmisel jälle käest võeti. Need majad olid Toompuiestee 3 (Madruste Maja), Lai tn 1, Aia tn 12 (Pioneeride Maja), Toompea-Nõukogude nurk (Komandandi Maja), Telliskivi tn 56 (Kalinini raj Kultuurimaja), Kallaku tn 2. Leningradist kohale veetud raamatud (80 000) ja Tallinnas peremeheta mahajäänud raamatuvara (35 000) tuli paigutada keldriruumidesse. Suuremad neist olid Välisministeeriumi, Aleksander Nevski katedraali ja Tallinna Keskraamatukogu kelder, kuhu ehitati sisse vastavad riiulid. Veel saime üürida Preesi tänaval asunud kiriku leerisaali ning teisi ruume ja ladusid linnas. Näiteks avastasime Lai tn 23 maja kuuris pärgamentköites raamatute kogu, mis hiljem paigutati raamatukogu rariteetide fondi. Hakkasime tegema ka uurimistööd raamatukogunduse, raamatuteaduse ja bibliograafia teooria ning praktika vallas ja andsime erialaseid konsultatsioone teadusraamatukogudele. RARist sai ka metoodikakeskus, kes juhendas ja suunas rahvaraamatukogusid.

Raamatupalati funktsioonides tuli Riiklikul Avalikul Raamatukogul koostada ja trükis avaldada eesti kirjasõna riiklikku bibliograafiat — raamatukroonikaid, mille esimene väljaanne ilmus 1946. a (kuni 1949. a kirjutasin nendele ka asjakohased eessõnad). Koostama hakati ka ajakirjade ja ajalehtede artiklite ning retsensioonide kroonikaid, retsensioonidega alustati 1948. a, artiklitega 1952. a. Riikliku bibliograafia rajamisel vajasid uudsed lahendused palju teoreetilist kaalumist ning ettevalmistustööd. Bibliograafiaväljaanded on püsiva ajaloolise väärtusega, neist saame ülevaate rahvusliku dokumentaalkultuuri arengust.

Bibliograafiasüsteemide rakendamisel oli märkimisväärseid teeneid **Linda Ploompuul** (1903—1987), ühel erudeeritumal ja staažikamal eesti bibliograafil. Statistiliste meetodite rakendamisel kündis suure järjekindlusega raamatukultuuri põldu raamatuloolane **Leida Püss**, kes töötas sellel alal alates novembrist 1944.

1950. a hakkas Raamatupalat rahvaraamatukogude tarvis välja andma tsentraliseeritud trükikaarti, mis hõlbustas kataloogide koostamist.

Riikliku Avaliku Raamatukogu algusaastatel tõlgiti tähtsamaid erialaraamatuid ja -artikleid vene keelest eesti keelde, nende masinakirjaeksemplare sai kasutada õppustel. Üle saja raamatu ja artikli tõlkis **Ell Hallingvee** (Elfriede Burk, 1901—1952), kelle varajase surma põhjustasid stalinlikud repressioonid. Võtsime käsile ka terminoloogia. Palju uusi oskussõnu lõin mina. Selles töös osales ka **Marta Tender**, kes kogus kartoteeki üle 2000 sõna.

Tõusid päevakorda teooria probleemid, tuli määratleda raamatu- ja raamatukoguteaduse eriharude teoreetilised alused, fikseerida riikliku, soovitus- ning teatmebibliograafia mõisted, funktsioonid ja meetodid.

Kujunesid tavaks metoodiliste ja teoreetiliste probleemide arutelud. 1946. a avaldasin eestikeelse šapirografeeritud väljaande pealkirjaga «Bibliograafia». Aastate jooksul ilmus mitu raamatukogunduse arengut suunavat teaduslik-teoreetilist ja metoodilist kirjutist.

Mõne aastaga (1946—1949) ilmus mitu vajalikku käsiraamatut, mitmeid õppeprogramme ning esimene teaduslik koguteos «Nõukogude Eesti raamatukogundus» (1950; järgmine kogumik ilmus alles 14 aasta pärast).

Käsiraamat «Raamatukogutöö tehnika ja metoodika» (1947) koostati lausa hasartselt mõne kuuga (L. Püss, L. Ploompuu, H. Masing ning autorina ja toimetajana mina). Niisama kiiresti andis kirjastus selle välja (uus, täielikum käsiraamat ilmus 17 aasta pärast, selle lõppvariandi toimetasin ka mina). Rahvaraamatukogudes oli vaja sisse seada raamatute süstemaatilis-alfabeetiline paigutus rahvusliku tähestiku alusel. «Autoritabelid» (1946) koostas värske eesti filoloog-bibliograaf L. Püss, eessõna tutvustab minu väljatöötatud raamatute paigutamise süsteemi.

Raamatute süstematiseerimise probleeme lahendama ning kümnendliigitust koostama ja avaldama asus 1948. a H. Masing. Ta oli juba 1946. a peale tegelnud teatmekogu loomisega ja teatmebibliograafilise teenindamisega. Nüüd tuli tal sukelduda teadusklassifikatsioonidesse ja terminoloogia rägastikku. **Helmi Masing** tegi hindamisväärset teadustööd liigitamis- ja märksõnastamissüsteemide väljatöötamisel ning süstematiseerimisoskuse süvendamisel erialaõppijate ning -töötajate seas. Temast sai RARi kataloogide süsteemi rajaja.

Juba 1946. a tõusis päevakorda RARi **uue hoone** ehitamine. Selleks korraldati üleliiduline kavandite võistlus. Maja pidi ehitatama «Estonia»-esisele platsile. Järgmisel aastal kinnitati arhitektide A. Volbergi ja P. Tarvase koostatud ehitusprogramm. Hoone detailne, lõplik projekt valmis 1953. a, ehituse algus oli planeeritud sügiseks. Edasi see ettevõtmine ei laabunud, tuli RARi direktori vahetus (juunis 1953 vallandati mind pealekaebajate laimu tõttu) ning asi jäi seisma.

Ruumide soetamine jäi ikkagi suureks mureks. Mitmekordse ebaõnnestumise järel saadi lõpuks ENSV Ministrite Nõukogu otsusega 1948. a jaanuarist lisaruume Välisministeeriumi hoones (Kohtu 1). Siin asusid tööle kõik osakonnad, sisustati väike lugemissaal (34 kohaga) ja selle juurde kuuluv uuema kirjanduse hoidla. Lugemissaalis seati avariiulitele teatmekogu ja uuemad ajakirjad. Kõrvalruumis asusid kataloogid, seal toimus ka kojulaenutus (vastutavaile ja teadustöötajaile) ning raamatukogudevaheline laenutus (RVL).

RARi kasutajate hulgas torkasid silma tehnikateadlane N. Alumäe, matemaatikud A. Särev ja A. Garšnek, ühiskonnateadlased O. Sepre ja A. Vaarandi jt.

Kitsikust leevendas tublisti uute ruumide lisandumine 1951. a. Avati suur, üle 100 kohaga lugemissaal, mitu kabinetti, ka teadustöötajaile, kokku 175 kohaga. Külastuste arv päevas kasvas 400ni, kasutati 1200 teost. 1952. a oli lugejaid 7400, külastusi ca 100 000, laenutusi 305 500, anti 20 000 teadist, lugejaks võis saada 18. eluaastast (nooremad vaid erandkorras). Lugemissaalid olid avatud kell 11—23, pühapäeval 12—20.

Tavaliselt tuli inimestel lugemissaalis oodata koha vabanemist, kuigi ruumi oli nüüd üle viie korra rohkem kui 1948. a. Eesmärgiks oli avada üldlugemissaali kõrval spetsialiseeritud lugemissaale teadusvaldkondade järgi. Esimesena sisustati tehnikakirjanduse lugemissaal 50 kohaga. Tõime üldhoidlatest lugemissaali hoidlasse kogu uuema tehnikaalase kirjanduse ja erilaadid ning vastavad kataloogid. Lugemissaal jäi aga 1952. a koosseisu puudumise tõttu avamata.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe ja välisministri A. Müürisepa otsusega anti 1952. a oktoobris Riiklikule Avalikule Raamatukogule ametlikult üle Välisministeeriumi hoone (raamatukogu asub seal praegugi).

RARi **raamatuvara** kasvas järjepidevalt. Tegevuse alguses 1. oktoobril 1944 oli 83 000, 1945. a 258 000, 1948. a 515 000, 1952. a 1 182 000 trükiühikut (raamatulaudite pikkus andnuks kokku umbes 20 000 meetrit). 1952. a saabus iga päev 510 uut trükist. Raamatuvara üle valitses komplekteerimisosakond, mille juhatajat Aleksander Kirikali tundsin juba töölisliikumise päevilt. Ta oli avara mõtlemisega, sõbraliku loomusega ja teotahteline inimene. Koostöö temaga tuli suureks kasuks raamatukogu väljaarendamisel.

Raamatuvara jaotussüsteem, mis oli välja töötatud A. Meo ja E. Annuse algatusel, rajanes sellel, et kirjanduse otstarbe, laadide ja keelelise tunnuse alusel moodustati eraldi kogud (fondid). Raamatuvara jagunes järgmisteks kogudeks: põhikogu, mis koosnes lugemissaalikogust ja hoidlakogust (need omakorda jagunesid eestikeelseks, venekeelseks ja võõrkeelseks koguks); perioodikakogu, mis jagunes ajakirjade ja jätkväljaannete koguks ning ajalehtede koguks; pisitrükiste kogu (rühmiti töötlemisega); standardikogu; trükigraafika kogu; kartoteegikogu; noodikogu; rariteedikogu; võõrkeelse kirjanduse kogu; teatmekirjanduse kogu; metoodilise kirjanduse kogu; vahetuskogu; varukogu (reservkogu); ajutise tähtsusega brošüüride kogu; Raamatupalati arhiivkogu.

Kataloogide süsteemi kuulus 40 mitmesugust läbitöötatud raamatuvara kataloogi.

Kaadri vähesuse ja suure ruumikitsikuse tõttu ei suudetud asuda varukogu (reservfondi) töötlemisele. 1948. a oli koosseisus 49, 1951. a 66 raamatukogu- ja bibliograafiatöötajat (neist 10 Raamatupalatis).

1951. a juulis tuli kibekiiresti alustada varukogu arvelevõtmist, seda mittekoosseisuliste töötajatega, milleks saadi valitsuselt erisummasid.

Poolsada elementaaroskustega väljastpoolt tulnud inimest kandis üle poole miljoni raamatu ja ajakirja lühikirje kaartidele. 1952. a moodustati neist esialgsed eesti-, vene- ja võõrkeelsed alfabeetilised arvestuskataloogid. Sellele pidi järgnema täielik raamatukogutöötlus raamatute ületoomiseks kasutuskogudesse.

Kultuurilooliselt hinnaline vara koondati rariteedikogusse, kuhu kuulusid sisult ja kujunduselt bibliofiilsed eesti trükiteosed, välismaa haruldased raamatud, pärgamentköited, originaalgravüüridega illustreeritud väljaanded, klassikute esitrükid jm. Kõige enam saadi väärtuslikke väljaandeid sellest kogust, mis toodi Leningradist. Kultuurhariduslike Asutiste Komitee kolleegiumi otsusega (25. okt 1948) likvideeriti Tallinna Keskraamatukogu arhiivkogu ja haruldased trükised anti üle Riiklikule Avalikule Raamatukogule. Üliharuldase kollektsiooni, mille oli kogunud A. Sibul isiklikult ja mille ta minule üle andis, moodustasid EKP põrandaalused proklamatsioonid ja ajalehe «Kommunist» aastakäigud (1918—1932), kokku üle 200 ühiku. Sõjajärgsetel aastatel hankisime palju haruldasi raamatuid endistelt antikvariaadiomanikelt, eriti tuleks mainida A. Erga kogu. Ostusid tegime veel kollektsionääridelt J. Genssilt, B. Markovitšilt, A. Rõudelt ja A. Konilt. Tallinna ja Tartu antikvariaatidest saime osta palju väärtuslikku *Baltica*-alast kirjandust, nagu B. Russowi, Th. Hjärne ajalookroonikad jm. Hinnaline noodikogu, mis oli muretsetud Tallinna Keskraamatukogule, anti üle Riiklikule Avalikule Raamatukogule. Kogu sisaldas palju partituure ja eri pillide ning laulude noote. Selle mitmetuhandelise noodikogu läbitöötamisele pani aluse Karl Leichter, kes oli sel ajal represseerituna konservatooriumist vallandatud. 1952. a oli rariteedikogus arvele võetud umbes 12 000 köidet. Esialgse alfabeetilise kataloogi koostas asedirektor A. Meo (selleks tööjõudu ei olnud). Rariteetide selekteerimine ja teaduslik töötlus seisid alles ees.

Sõjajärgne üheksa-aastane algusperiood (1944—1953) oli alust rajav etapp meie raamatukogunduses ja bibliograafias. Pingelises töörügamises loodi palju sellist, millel on püsiväärtus.

* * *

LÕPETUSEKS

Sõjajärgse viljaka tegevuse ajal tabas mind ränk süüdistusrünnak Glavliti ja Kultuurhariduslike Asutiste Komitee juhtkonna poolt. Ma hakkasin vastu Glavliti organiseeritud raamatute hävitamise aktsioonile, varjates ja kaitstes raamatuid huku eest. Ma söandasin küsida Glavliti ametniku Irina Rodionova käest, kas ta vastutab eesti rahva ees selle hävitustöö eest, mis ta teeb. Seepeale esitas Glavlit 1950. a novembris Eesti NSV Ministrite Nõukogule minu kohta kaebuse, et ma säilitavat

fašistlikku kirjandust. See tähendas tollal 25+5. Kinnist koosolekut juhatas Ministrite Nõukogu esimees A. Veimer. Tänu tema kaitsvale otsusele ma siiski pääsesin. (Poole aasta pärast Veimer tagandati oma kohalt.) Sellele järgnes aga üks Irina Rodionova jõhkramaid tegusid: raamatukogu kulul (18 000 rbl vanas vääringus) palgati turske naine, kes lõhkus raiepakul puruks ligi 12 000 väärtuslikku võõrkeelset raamatut, mis olid Alice Meo ja minu vaevaga paigutatud varjule eraldi ruumi.

Samal ajal süüdistas Kultuurhariduslike Asutiste Komitee mind kaadri vales valikus. Asjatundlikud ja töökad inimesed tuli lahti lasta. Ma hakkasin jälle vastu. Kuid siiski sunniti mind vallandama kataloogimisosakonna juhataja doktori kraadiga Edgar Oissaare tema kunagise kuulumise pärast Isamaaliitu; Hilda Pulk-Tallmeistri, kes tunnistati formalistiks, sest ta oli kasutanud kataloogimisreeglite väljatöötamisel põlu alla sattunud Moskva professori J. Šamurini tekste; teadussekretäri filoloog Meeta Luguse, kes oli töötanud sakslaste tõlgina, jt.

Kultuurhariduslike Asutiste Komitee esimehe J. Unduski korraldusel (nr. 633 28. aprillist 1950) tuli käibelt kõrvaldada hiljuti (1950. a) ilmunud väljaanne «Nõukogude Eesti raamatukogundus I». Mind süüdistati selles, et teoses leidub vigu ja ebaõigeid seisukohti, et autoritel H. Johanil, A. Meol, H. Pulk-Tallmeistril, A. Siitamil jt pole järjekindlust stalinlike põhimõtete avaldamises. Vähest lugupidamist «suure juhi» vastu leiti isegi selles, et ühel raamatu fotol ei olnud Stalini pilt keskel. 30. nov 1950. a pidin selle kohta vastust andma Kultuurhariduslike Asutiste Komitee esimehele J. Unduskile.

Provokatsioonid minu vastu jätkusid. Laimavate kaebustega esinesid Salomonia Telman ja Karl Umbleja. 1953. a kevadel tegi Kultuurhariduslike Asutiste Komitee esimehe kt A. Premet mulle ettepaneku kirjutada sooviavaldus kohalt lahkumiseks «töö huvides». Kuidas seda mõista? Aga just nii, nagu stalinlik aeg nõudis: ainult võhikutel on võim juhtida ja tobedatel õigus teisi õpetada. Koht tuli vabastada aja nõuetele vastavalt asjatundmatule Richard Aarele. Kui ma 1953. a juunis raamatukogu temale üle andsin, lubas ta: «Küll ma selle Johani vaimu siit välja peksan!»

Elasin kui *persona non grata* kaheksa aastat, kuni mulle uuesti tööd pakuti.

HELENE MUGASTO-JOHANI

TUTVUSTAME

Tartu Ülikooli Raamatukogu uus direktor

2. märtsist 1990 on Tartu Ülikooli Raamatukogu direktoriks MALLE ERMEL. Ülikooli nõukogu valis ta 20 raamatukogu esindaja osavõtul sellele ametikohale kolme kandidaadi hulgast. Malle Ermel sai valimistel 49 poolthäält 62 võimalikust.

M. Ermel on sündinud Tartus 1949. a. Õppis Tartu 7. Keskkoolis ja TRÜ Ajalooteaduskonnas. Pärast ülikooli lõpetamist 1974. a asus tööle ülikooli raamatukogusse. Aastatel 1975—1988 oli raamatukogu teadussekretär. Kuni 1990. a 2. märtsini töötas M. Ermel raamatukogunduse teooria ja ajaloo laboratooriumi teadurina ja oli selle juhataja ühiskondlikel alustel.

Miks sai direktoriks Malle Ermel?

M. Ermeli eelistamisel osutus määravaks raamatukogu kui terviku ees seisvate probleemide hea tundmine. Selles võis veenduda direktorikandidaatide kohtumisel raamatukogu kollektiiviga. Malle Ermeli valimisplatvormist võiks esile tõsta järgmisi seisukohti ülikooli raamatukogu praeguse olukorra ja arengu suhtes.

— Ülikooli raamatukogu ei eksisteeri enda jaoks. Ta peab olema baasiks teadustööle ja teaduste õpetamisele ülikoolis.

— Raamatukogu väärtus on tema fond, mida tuleb kujundada tihedas koostöös ülikooli õppejõudude ja teadlastega.

— Tuleb luua ülikooli väljaannete arhiivfond, koostada ülikooli väljaannete täielik bibliograafia, jätkata pärast neljakümneaastast vaheaega *Estica*-kogu täiendamist.

— Ülikooli raamatukogu on rahvusliku infosüsteemi lahutamatu koostisosa.

— Tuleb jõuda sisulise koostööni teiste Eesti raamatukogudega.

— Arendada sidemeid Tartu Ülikooliga lepingusuhetes olevate ülikoolide raamatukogudega.

— Raamatukogutöö tulemuslikkus sõltub väga paljude inimeste koostööst. Selle eelduseks on vastastikune informeeritus ja usalduslikud, missioonitundest kantud suhted kollektiivis.

MEIE ÕNNESOOV

Helmi Masing — LXXX

Aastal 1937 asus Tallinnas Toompea lossis Riigiraamatukogus tööle uus raamatukoguhoidja Helmi Masing, äsja Tartu Ülikooli lõpetanud noor inimene. Ja jäi sinna ametisse rohkem kui kolmeks aastakümneks. Kõige kiuste tolles ajas, kuhu sattus riigipöördeid ja võimuvahetusi, sõda ja rahulikku elu, juhtide ja ülemate vahetamisi, raamatukogu enda muutumist ja arenemist. Ka Helmi Masingu ametinimetused muutusid selle aja sees ja vaheldusid tema tööülesanded. Küllap oli tarvis teha kõike: raamatute tassimisest nende töötlemiseni, teatmeteenindusest teiste raamatukoguhoidjate õpetamiseni. Ent ometi pole keegi lausa universaalne ja Helmi Masing tuleb vaimusilma ette ikka eelkõige kui raamatukogu kataloogide ülem ja suur liigitamise eriteadlane.

Kahe aastakümne jooksul juhtis Helmi Masing raamatukogu kataloogimisosakonna (nüüd töötlusosakond) tööd. Selle töö tulemusena on Eesti Rahvusraamatukogul oma väljakujunenud kataloogisüsteem. See on kümneid miljoneid kaarte sisaldav kaartkataloogide kogum, mille abil peab kätte leidma iga raamatukogus oleva raamatu.

Helmi Masingu tegevus pole jäänud raamatukogu seinte vahele. Liigitamisse süvenenud spetsialistina on ta neljal korral trükki andnud kümnendliigituse tabelid eesti keeles. Peale selle mitmed täiendused, selgitused, juhendid. Ei ole Eestis raamatukogu, kus midagi neist poleks vähemalt mingis osas rakendust leidnud. Lisaks hulk õppetööd suusõnaliste esinemistega täienduskoolituse kursustel, seminaridel jm.

Ju siit kasvas välja Helmi Masingu hilisem tegevus õppejõuna Tallinna Pedagoogilises Instituudis.

Liigitamise (süstematiseerimise ja klassifikatsiooni) mitme süsteemi käsitlemise kõrval on Helmi Masingul tulnud tegelda ka märksõnastamisega, tema sulest ilmus trükis sellekohane õppevahend. Peale üliõpilaste kasutavad seda ka kõik raamatukoguhoidjad, kes paraku enamjaolt pole aastakümneid märksõnastamisega kokku puutunud.

Helmi Masing on sündinud 10. septembril 1910. Siinseil veergudel eesti raamatukoguhoidjate poolt juubilarile jätkuvat jaksu, head tervist ja palju õnne!

HANS JÜRMAN

Väike armastuskiri Signele

Näe, aeg läheb ja jälle on Sinul ja Su sõpradel käes üks eriti tähtis jaanipäev. Või mis Sinul sellest, see rohkem teiste mure. Olgu siiski nii palju öeldud, et aasta ilusaim aeg on Sind küll kõvasti mõjutanud — nii ammendamatu ja vitaalne, nii eatu ja naiselik, nii soe ja südamlik, nii tugev ja tundeline, nagu Sa meil oled... Kuid asume nüüd asja juurde.

Nimelt on selle lühikese kirjatöö mõte ja eesmärk juhtida kultuurirahva tähelepanu SIGNE VÄLJATAGA rollile sõjajärgse Eesti kultuuriloos, mida omakorda väärtustab sõjaeelne lapsepõlv. Järjepidevus, traditsioonid, hingeharidus — need märksõnad sobivad siia. Siiski on Sinu nimi ja vähemalt pool elatud elust Eestimaa raamaturingkondades nii tuntud, et võiksime siinkohal piirduda lühiandmetega entsüklopeedia laadis. Niisiis

VÄLJATAGA (sünd. Malmsten), Signe Gustavi t (25. 06. 30). Õppinud Tallinna 8. Keskkoolis ja Leningradi Raamatukogunduse Instituudis. Töötanud Tallinna Kultuurikoolis (1954—1960), nüüdses Eesti Rahvusraamatukogus (1961—1964 ja 1970—1975), nüüdses Eesti Lasteraamatukogus (1976—1979) ning Tallinna Pedagoogilises Instituudis (1966—1970 ja 1980—1990), kus jätkab praegugi vanemõpetajana. SVlt on ilmunud rohkesti kirjutisi peamiselt metoodika, bibliograafia, kirjandus- või lugemisloo alal lühiülevaatest sügava teaduskäsitluseni. Lastekirjanduse õppejõud, eesti tuntumaid laste lugemise teoreetikuid ja uurijaid, populaarne lastekirjanduse lektor. SV on nelja lapse ema ja nelja lapselapse vanaema.

See lühiportree on silmapaistvalt truu ühele peamisele väärtusele meie vaevarikkas elus — noore inimese vaimu- ja tundeelu arendamisele. Kuid rikka ja targa natuuri pärisosa on ikka olnud ÕPETAJA roll. Või, nagu kinnitab ürgne loodusseadus — kellele on palju antud, sellelt ka palju nõutakse.

Armas Signe! Meie jahedas kliimas on tänu- ja kiidusõnu ikka kokku hoitud. Luba seekord seda tava siiski nii palju rikkuda, et saaksime Sulle avalikult öelda SUUR AITÄH kas või selle eest, et Sul on kombeks mistahes õigele asjale ikka õlg alla panna ja olgu või öötelefoniga nõu ja abi anda ka kõige lootusetumas olukorras. Võimatu on loetleda siin kõike seda, mis on meie üksmeelset tänu väärt, kuid peamist

ei raatsi siiski ütlemata jätta. Kõik see, mille poolt või vastu me kogu elu endas võitleme, Sind justkui ei puuduta, sest Sina oskad olla LOOMULIK. Ehk ongi just loomulikkus Sinu ainuomase sarmi saladus?

Et Sulle muide meeldib hää šampanja, mida pole eales heldelt antud, siis tahame vähemalt vaimus öelda üks südamlik PROOSIT, ja kesta Sa kaua!

SINU SÕPRUSKOND

Dialoog, mis algas 9. juulil 1990 Narva maanteel TPedI hoone ees

Osalised: KALJO VESKIMÄGI ja HANS JÜRMAN

KV ja HJ (läbisegi): Tere! Kust tuled? Mida teed? Kuhu lähed?

HJ: Tulin Metsakalmistult, viisin haudadele lillekesi ja nüüd tahan teise omnibussiga sõita Nõmme poole.

KV: Mul oli ka kalmistul käik, Pärnamäele: emal tähtpäev.

HJ: Lähed instituudi majja. Kas sul vaba puhkuseaega veel pole?

KV: Ei, on küll priius ametiülesandeist, kuid pean korraks sisse astuma.

HJ: Mul ka puhkus, ei kavatse nii pea Toompeale minna. Ilusat suve sulle!

KV: Sulle samuti head puhkust!

(Nii see umbes oli. Edasine on fantaasia. On vist põhjust arvata, et KV ja HJ sorti mehed ka suures suves puhkuse ajal ei unusta raamatuid, raamatukogusid ja raamatukogundust. KV sõnu ma kontrollida ei saanud, sest ta oli ära sõitnud.)

HJ: Sul seisab ees nulliga aastapäev ja ma pean «Raamatukogule» midagi kirjutama. Kust ma saan sinu täpse biograafia?

KV: Eks võta ja loe leksikonist.

HJ: Seda meil ju pole, ehkki oleme teinud raamatuentsüklopeediat juba kümme aastat. Kui aga jõuame «Eesti raamatukoguhoidjate biograafialeksikonini», siis ei tea, kas kümnegi aasta pärast on viimane vihik ilmunud. Pealegi on Eenmaa, Etverk, Jürman eesotsas, Tammaru, Tingre, Veskimägi üsna lõpus. Millal algas su karjäär raamatukogunduses?

KV: See oli 1953. aasta sügisel pärast Nadežda Konstantinovna Krupskaja nimelise Leningradi Riikliku Raamatukogunduse Instituudi lõpetamist, kui mind pandi tööle Eesti NSV Kultuuriministeeriumi raamatukogude osakonna inspektori kohale.

HJ: Kas see oli hea amet?

KV: Oli ja ei olnud kah! Tuli käia raamatukogudes (see oli õpetlik), kuid tuli täita ka rumalavõitu eeskirju ja kirjutada pabereid nii, nagu «ülalt» sooviti. Raamatukogunduse erikoolitusega inimesi oli vähe, natuke Tartu ülikoolist, mõned Leningradist, Tallinna kultuurikoolist tulid esimesed alles 1955. aastal. Ja läks sedasi, et mõni aeg hiljem olin Riikliku Raamatukogu metoodikakabinetis jagamas tarkust raamatukogudele. Sealt läksin aspirantuuri Leningradi ja kaitsesin 1964 Tartus kandidaadiväitekirja. Siis õpetasin raamatukoguhoidjaid Tartu ülikoolis, ent mõni aasta hiljem toodi see eriala Tallinna ja seejärel olen järjest olnud tööl TPedIs.

HJ: Väitekiri oli Eesti raamatukogude ajaloost. Miks?

KV: Ilma minevikku ja ajalugu tundmata ei saa olla õiget edasiminekut. Raamatukogu on inertset laadi asutus, siin on eriti vaja tunda arenemisvajadust.

HJ: Mida veel iga raamatukoguhoidja tundma peab?

KV: Sügavat austust trükisõna vastu, rohket hoolt ja armastust raamatuvara ja iga raamatu vastu.

HJ: Need sõnad on sellised, nagu oleksin mina need sulle suhu pannud. Sestap siis oledki ergutanud uurima raamatukogude koostist?

KV: Iga raamat on küll rikkus raamatukogule, kuid siiski mitte hulgana kokku ahnitsetult. Meil on raamatuid palju ja samal ajal vähe. Eesti keeles on eksemplare palju ja nimetusi vähe. (Kivi kirjastajate kapsaaeda!) Teistes maailma keeltes on tublisti puudu, ainult vene keeles on mõnes osas liiasti — tulnuks rohkem spetsialiseerida ja koordineerida. Kuid olgu õigus kõike lugeda, st ilma tsensuurita.

HJ: Nii et olgu kättesaadavad kõik kirjapanekud! Tark saab alati igast loetud asjast targemaks, rumal...

HJ (hakkab kukalt kratsima ja mõtleb): Mis saab siis, kui KV suhu sai siin mõtteid, millega ta nõus pole? Siis tuleb edasi juba dialoogist dispuut või diskussioon! Mis siis ikka! Kuid ühes asjas ei saa keegi mulle vastu vaielda: 15. juuli 1930 andis Eesti raamatukogudele väärt mehe. Meie kõigi ühised tervitused ja õnnesoovid Kaljo Veskimäele!

HANS JÜRMAN

Seitse küsimust iludusvõistluse „Miss Estonia '90" võitjale, raamatukogunduse üliõpilasele LIIS TAPPOLE

1. Milles väljendub teie meelest inimese seesmine ilu?

Minu meelest väljendub see inimese huvitavuses. Inimeses ei pea olema kõik sajaprotsendiliselt laitmatu ja veatu. Seda on väga raske seletada, aga temast peaks hoovama seda tabamatut, seda miskit, mis sunnib teda tähele panema, märkama. See inimene võib olla väga vastuoluline, kuid minu jaoks on peamine, et ta ei tohi olla kurjuse kandja.

2. Kas elus juhtub imesid?

Kui niimoodi konkreetselt võtta, siis me ju teame, et imesid ei saa juhtuda, kuid mina usun siiski, et neid sünnib. Olen ise kristlane ja arvan, et tänu sellele võin seda öelda. Aga konkreetselt minuga pole seni midagi sellist juhtunud, mida ma võiksin lausa imeks pidada.

3. Tammsaare sõnutsi: kas maa peal on võimalik õndsaks saada?

See on muidugi väga raske küsimus, kas just maa peal on võimalik õndsaks saada. Isikliku kogemuse põhjal kaldun küll eitava vastuse poole, kuna olen tegelikult väga vastuoluline inimene. Kui mulle miski väga meeldib, siis leian alati selles ka midagi niisugust, mis mulle ei meeldi. Ma tunnen siiamaani, et mul on raske end mingis suhtes paika panna, et seesmiselt ma ei ole asjadega rahul. Võib-olla see rahulolematus ümbritseva suhtes takistabki mind vastamast sellele küsimusele jaatavalt. Loomulikult on olukordi, mil oled kohati väga õnnelik, aga mitte päris lõpuni. Samas ma mõtlen, et ma ei taha siiski olemasolevaga leppida, vaid ka midagi endast anda selles mõttes, et minust peaks kindlasti midagi maha jääma. Ma võin ütelda, et ma kardan surma. Ma tahaksin, et kui ükskord see hetk käes on, siis ei peaks ma seda kartma. Mitte selle pärast, mis siin maailmas on olnud, vaid selles mõttes, et ma oleksin teinud siin kõik, et ma võiksin olla õnnelik seal. Ma mõtlen, et see ei peaks olema midagi erilist, millega siin maailmas oma kohta leida. Olen töötanud paar aastat lastekodus, see oli veel kooli ajal, suviti. Ma tunnen, et see kogemus ei lähe minust enam välja, see on minu jaoks

olnud kõige raskem kogemus üldse ning saanud mulle südameasjaks. Ja ehkki mul ei ole praegu mingeid konkreetseid plaane, tunnen, et peaksin kindlasti midagi täiesti konkreetset selles suhtes ära tegema.

4. Kas usute erakordsesse, ebamaisesse, müstilisse armastusse?

Usun küll! Olen ise selline inimene, kes võtab kõike kuidagi väga ebamaiselt, müstiliselt. Kuigi horoskoobi järgi olen Kaljukits, kelle jaoks on reaalne vaid see, mis on käegakatsutav, kainele arvestusele alluv, on minul kõik vastupidi. Tegelikult on minu elus väga vähe konkreetsust, seda, et oleksin seadnud endale mingid konkreetsed sihid, mille poole kainelt arvestades püüelda. Mulle meeldib kõik see, mis tuleb äkki, juhuslikult — ja armastuses täpselt samamoodi. Võib-olla ma küllaltki palju väldin reaalsust ja ma ei tea, kas mul sellest kergem on. Tuttavad on minu kohta tihtipeale öelnud, et sa elad nagu pilvedes, võiksid vahetevahel ka maa peale tulla. Aga ma vist lihtsalt ei oska teistmoodi.

5. Kui ma ei eksi, siis Jaapanis eristati omal ajal järgmisi samaväärseid loomulikke naiserolle: esiteks perekeskne naine kui koduhoidja, lastekasvataja, teiseks õuedaam või geiša, kurtisaan, ja kolmandaks tark nunn. Nüüd on lisandunud veel ka end ühiskondlikus tegevuses, töös teostava naise roll. Mida arvate neist naise erisugustest eneseteostustest?

Tegelikult ongi ju nii, et inimesed ise liigitavad end sõltuvalt oma eripärast. Neis naistes, kes pühenduvad ainult kodule, perekonnale, lastekasvatusele, on see arvatavasti juba ürgselt sisse kodeeritud. Nende seas on naisi, kes on rahul selle rolliga, ei soovigi midagi muud ning annavad endast kõik selle rolli jaoks. Võib-olla aga on nende seas ka naisi, kellel on küll kõik see olemas, kuid nad ei ole sellega rahul, tunnevad millestki puudust. Parem variant nendest kahest on arvatavasti see, mis võimaldab inimesel endast rohkem anda. Aga minu meelest on see väga huvitav, et on nii erinevaid rolle. Näiteks minule jääb ainult kodust siiski väheks. Võib-olla see paljudele ei meeldi, aga kõigilt ainult kodu poole pöördumist nõuda ei saa. Igaüks peab ise oma koha leidma. Ma ütleksin, et mulle meeldivad siiski geiša tüüpi naised.

6. Kas ei ole meil mõndagi õpetlikku tähele panna sellest, milliseid võimalusi pakub naisele näiteks Rootsi ühiskond, kus paljudele naistele näib olevat meeltmööda poolepäevatöö, mis annab piisavalt vaba aega enesearendamiseks. Väga tähtsaks peetakse majanduslikku iseseisvust, sõltumatust. Seda võib lubada endale küll vist ainult Rootsitaolise rikka ühiskonna naine?

Jah, meil sellega võrreldes nagu poleks üldse mingeid võimalusi. On ainult kaks kardinaalselt erinevat suunda. Kui varem oli naine suu-

natud kodust väljapoole, ühiskonda, siis praegu on suund ainult kodule. Me nagu elame kahes äärmuses. See on ühiskonna viga.

7. Teie suhe raamatuga?

Ma olen olnud lugemisfanaatik 12.—13. eluaastast peale. Oma aleviraamatukogu olen jõudnud enam-vähem läbi lugeda. Mulle meeldib väga näiteks prantsuse kirjandus. Balzac meeldib väga, tema «Inimlik komöödia» ... Maupassant meeldib. Üldse klassika. Muidugi Tammsaare ...

Küsitles PEETER LIIV

Kunstnik EDGAR VALTER

ÜLEVAATEID

Jaanuarikuus korraldas ERÜ koos Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukoguga seminari raamatukogutöö automatiseerimisest. Sellest võtsid osa peaaegu kõikide nende raamatukogude esindajad, kus rakendatakse arvuteid, samuti spetsialistid Eesti Informatsiooni Instituudist. Seetõttu **kolm päeva Käärikul andsid Eesti raamatukogude automatiseerimise seisust hea pildi.**

Olukorda iseloomustati siis järgmiselt. Neljas raamatukogus on suuremal või vähemal määral arvutustehnikat ja/või alaline kaader selle rakendamiseks, neist kolmes on projekteeritud olulisemate tööprotsesside automatiseerimine tervikuna.

Eesti Rahvusraamatukogus kasutatakse tehnoloogiadirektori M. Reiali andmetel arvuteid eesti väljapaistvate kultuuritegelaste kartoteegi, Rahvarinde bibliograafia ja lugejate andmebaasi koostamiseks, samuti raamatukogudevahelises laenutuses, kaadriarvestuses ja raamatupidamises. Personaalarvuti abil on võimalik teha kaugotsinguid Ühiskonnateaduste Infoinstituudi andmebaasides Moskvas. Infotehnoloogia kompleksset kasutamist katsetatakse muusikaosakonnas (tellimine, bibliokirje sisestamine, kataloogikaardi printimine, lugejate registreerimine). Kompleksse raaltehnoloogia väljatöötamiseks on sõlmitud leping TTÜ infotöötluse kateedri juurde asutatud kooperatiiviga INFOR.

Tööd Eesti TA Raamatukogus kirjeldas programmeerija M. Pedak. Alustati 1989. a jaanuaris. On tehtud programmide algvariandid saabunud trükiste akteerimise ja summaarvestuse jaoks, samuti põhikogusse minevate raamatute inventeerimiseks. Väliskomplekteerimise osakonnal on ka programmid andmete sisestamiseks perioodika ja raamatute kohta ning nende jaotamiseks välispartnerite vahel, samuti saatelehtede ja aadresside trükkimiseks. On olemas vahetuspartnerite andmebaas ja partneritele saadetud kirjanduse baas. Töö käigus tekib lihtsustatud kirjega vahetuskogu kataloog. On ka programmide algvariandid RVLi jaoks.

Tartu Ülikooli Raamatukogus alustati 1987. a aprillis. Tööst tegi kokkuvõtte andmetöötlusosakonna juhataja U. Aunin. Tegeldakse vanema võõrkeelse kirjanduse, välisperioodika ja lugejate andmebaaside loomisega, perioodika ja mikrokaartide tellimisega, RVLiga, kaadriarvestusega, statistilise aruandlusega, küsitluste andmeanalüüsiga, tekstitöötlusega. Võimalik on teha kaugotsinguid Eesti Informatsiooni Instituudi andmebaasides. Sama instituudiga on sõlmitud lepingud vanema võõrkeelse kirjanduse andmebaasi loomiseks ja välisperioodika infobülletääni koostamiseks, kooperatiiviga «Ropka» vöötkoodi genereerimiseks ja skaneerimiseks.

Raalide kasutamisest Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogus tegi ettekande J. Järs. Seal tegeldakse fondi- ja kasutusandmete töötlusega EC-

arvutil alates 1977. aastast. Personaalarvutite võimalusi on katsetatud TTÜRi teadusosakonna arvutil, kus on loodud mikrofišidel välisajakirjade ja jätkväljaannete ning muude välisajakirjade andmebaasid. Arvuti abil on koostatud mitmesuguseid tellimis-, alfabeetilisi, teema- ja töönimestikke. On katsetatud UNESCO paketi CDS/ISIS Micro võimalusi bibliograafiliste andmete salvestamiseks. Lähitulevikus on plaanis arvutisse viia perioodika kataloog ning alustada TTÜ publikatsioonide ja üksikute kogude bibliokirje salvestamist. Tehnikaülikooli Raamatukogu automatiseeritud süsteem hakkab märgatavat efekti andma siis, kui nii Laia tänava hoones kui ka Mustamäel on loodud kohtvõrgud. Selleks peab olema vähemalt tosin personaalarvutit praeguse kahe asemel (saadud käesoleva aasta jaanuaris/veebruaris, pärast seminari).

Raamatukogutöö automatiseerimise kiirendamiseks Eestis tuleks seminarist osavõtjate arvates:

1) 1990. a välja töötada mitmesuguste asutuste spetsialistide ühistööna Eesti standardi esimene variant, mis määraks bibliograafilise informatsiooni ühtse formaadi struktuuri ja semantika, samuti tärkide kodeerimise. ERÜ juhatus moodustas oma 1990. a 25. jaanuari otsusega vastava töögrupi, keda juhib Eesti Informatsiooni Instituudi osakonnajuhataja tehnikakandidaat Uuno Vallner.

2) 1991. a lõpetada eesti trükitoodangu andmebaaside genereerimissüsteemide väljatöötamine ja asuda baaside uute annete regulaarsele koostamisele ning levitamisele kõigile huvitatud raamatukogudele jm asutustele mitmesuguste raalkataloogide ja andmebaaside koostamiseks alusmaterjalina. Töö korraldajaiks peaksid olema Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Raamatupalat koostöös Eesti Informatsiooni Instituudiga.

Järgmine sellesisuline seminar kavatsetakse korraldada 1991. a jaanuaris.

Seminari materjalide põhjal KAI MARAN
Konsultant JÜRI JÄRS

EESTI RAAMATUKOGUD ÜHINEVAD

Aastakümneid on Eesti NSV Kultuuriministeeriumi juures töötanud ametkondadevaheline raamatukogukomisjon (nõukogu), kelle ülesandeks on olnud ühendada eri tüüpi ja eri ametkondade raamatukogusid, koordineerida nende tegevust ja korraldada ühiseid ettevõtmisi. Uutmise ajal on aga pideva reorganiseerimise tõttu komisjoni töö soikunud. Viimasel ajal on paljud raamatukogud pöördunud meie poole ettepanekuga komisjoni tööd elustada.

Eesti teadusraamatukogude direktorid kogunesid Kultuuriministeeriumi, et arutada edaspidise koostöö võimalusi. Jõuti järeldusele, et vaja oleks ka edaspidi kohta, kust saada regulaarselt informatsiooni, arutada aktuaalseid küsimusi ja vajaduse korral vastu võtta ühiseid otsuseid. Nii otsustatigi asutada Eesti Raamatukogude Nõukogu.

IVI TINGRE

IŽEVSKIS KAVANDATI SOOME-UGRI RAAMATUKOGUDE KOOSTÖÖD

Koos Eesti raamatukogupäevadega Udmurtias toimus sealses rahvusraamatukogus 29. ja 30. mail Nõukogude Liidu soome-ugri raamatukogude esindajate nõupidamine. Kohal oli eri astme juhte Handi-Mansi, Karjala, Komi, Mari, Mordva, Udmurdi ja Eesti nendest raamatukogudest, mis suuremal või vähemal määral täidavad rahvusraamatukogu ülesandeid (Udmurtias ja Eestis on vastava nimetusega raamatukogu). Eesti Rahvusraamatukogust osalesid konverentsisaali juhataja pr Cilija Laud ja nende ridade kirjutaja.

Arutati põhiliselt kahte küsimust: soome-ugri raamatukogude rahvusvahelise konverentsi korraldamist Eestis ning laiemalt nende raamatukogude koostöö võimalusi ja vorme üldse.

Leiti, et Udmurdi ja Eesti rahvusraamatukogu ettepanek korraldada 1991. a IV kvartalis Tallinnas ja osa aega Tartus rahvusvaheline soome-ugri raamatukogude konverents väärib toetust. Konverentsile kavatsetakse kutsuda esindajaid kõigist Nõukogude Liidu soome-ugri rahvaste keskustest, Soomest ja Ungarist, samuti neist teiste rahvaste raamatukogudest, kus on head soome-ugri fondid või tuntakse erilist huvi selle valdkonna vastu. Lisaks raamatukogudele peaksid olema esindatud ka soome-ugri raamatupalatid või muud rahvusbibliograafia koostamisega seotud asutused, raamatukirjastajad, teadurid ja õppejõud.

Konverentsi eesmärk on eelkõige saada ülevaade soome-ugri raamatukogude seisust, vastavate fondide rikkusest ning jooksva ja retrospektiivse rahvusbibliograafia olukorrast ja kirjastustegevusest. Lisaks sellele peeti vajalikuks pöörata tähelepanu raamatukoguhoidjate haridusele ja täienduskoolitusele, arvutite jm tehniliste vahendite rakendamisele. Väga oluliseks aruteluteemaks peaks kujunema ka soome-ugri raamatukogude omavahelise koostöö korraldamine. Nõupidamisel peeti loomulikuks viia see liikumine tulevikus IFLA raamidesse.

Soome-ugri raamatukogude koostöö idee leidis elavat toetust, võiks isegi öelda, et nõupidamisest osavõtjad lausa kibelesid selles vallas midagi ära tegema. Peeti otstarbekaks asutada soome-ugri raamatukogude assotsiatsioon ning pöörduti S. Tšavaini nim Mari Vabariikliku Teadusraamatukogu poole palvega korraldada vastav, loodetavasti asutav nõupidamine 1990. a oktoobris või novembris Joškar-Olas. Enne seda peavad huvilised saatma Udmurdi Rahvusraamatukogule oma ettepanekud selle assotsiatsiooni põhikirja jms kohta.

Loodame, et Iževskis kavandatu suures osas ka teoks saab.

TOOMAS ETVERK

HABENT SUA FATA BIBLIOTHECARII...

Rahvusteaduste ausse tõstmisega on kaasnenud tõsine huvi meie kultuuriloo, sealhulgas ka raamatukultuuri ning seda Eesti Vabariigi päevil edendanud isikute vastu. Paljud toonastest loovisiksustest ning kultuuriorganisaatoritest lahkusid kodumaalt pärast poliitiliste olude muutumist. Paljud siia jäänutest, elanud üle sõja, stalinliku kultuurirevolutsiooni aastad ning nendega kaasnenud isiklikud vintsutused, jätkasid avalikust elust tagasitõmbunult oma kord alustatud tööd. Üks selliseid oli ka väljapaistev raamatuteadlane, raamatukogunduse teoreetik ja praktik, kauaaegne Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja Friedrich Puksoo, kelle sünnist möödus tänavu 23. jaanuaril 100 aastat. F. Puksoo mälestusele oli pühendatud ülikooli raamatukogu 13. teaduskonverents, millel oli esinejaid Tartust ja Tallinnast, kuulajaid üle Eesti.

Tänu teadmisjanule, sihikindlusele, headele organisaatorivõimetele ning sügavale missioonitundele kujunes Räpinamaa kultuurilembesest taluperest pärinev F. Puksoo üheks väljapaistvamaks isiksuseks eesti raamatukogunduses ja raamatuteaduses, märkis **Kaja Noodla**, kõneldes oma kunagise õpetaja arenguteest. K. Noodlalt pärineb ka esimene F. Puksoo teaduslik biograafia juubelipuhuses kogumikus «Friedrich Puksoo 1890—1969» (Tartu, 1990. Lk. 5—62).

Reet Raude käsitles oma ettekandes F. Puksoo osa Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (ERÜ) ellukutsumisel ja töös. Keskendunud küll ERÜle, tõdes ettekandja, et F. Puksoo tegevust ülikooli raamatukogu juhatamisel ning Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi raamatukogude komisjonis ja Eesti Rahvusliku Vaimse Koostöö Komisjonis osalemisel on raske lahutada.

Rahvusvahelise mainega Tartu Ülikooli Raamatukogu juhatajana jätkus F. Puksool tähelepanu ka külaraamatukogudele, sest rahvaraamatukogude osa rahva harimisel hindas ta väga kõrgelt. F. Puksoo tegevus raamatukogude võrgu väljaarendamisel, raamatukoguhoidjate ettevalmistamisel, väärtkirjanduse populariseerimisel ning eestikeelse trükisõna päästmisel totaalsest hävitamisest 1941. a oli **Piret Lotmani** ettekande teemaks (selle luges ette Kalju Tammaru).

Dots **Mare Lott** analüüsis F. Puksoo rikkalikku teaduslikku pärandit eesti raamatuloo uurimisel, mis oma faktograafilise käsitlusviisi poolest veel tänapäevalgi täiel määral arvestatav on.

Rohkesti uut teavet pakkus **Rein Saukase** ettekanne Wanradt-Koelli katekismuse ilmumise 400. aastapäeva tähistamiseks korraldatud raamatuaasta (24. II 1935 — 24. II 1936) ettevalmistamisest ja läbiviimisest, milles Puksoo juhtivalt tegev oli.

Konverentsi kaheksast ettekandest väärib esiletõstmist ka **Mare Ranna** sisukas ülevaade F. Puksoo tööst ülikooli raamatukogus talletatavate käsikirjade ja haruldaste raamatutega.

Ettekannete vaheajal avati ülikooli raamatukogu vestibüülis F. Puksoo

kipsbareljeef (autor S. Netšvolodov) ning süüdati küünlad F. Puksoo ja tema abikaasa Pärja Palgi kalmul. Pärja Palk, kes truu sõbratarina ja mõttekaaslasena oli Puksoole toeks rasketel vangilaagri aastatel ning hiljem ümbritses teda abikaasaliku tähelepanu ja hellusega, ei saanudki teada ENSV Ülemkohtu 1989. a 30. novembri otsusest, millega F. Puksoo rehabiliteeriti. Päev hiljem sängitati Pärja Palk Tartu Raadi kalmistule abikaasa kõrvale.

Mõistagi ei suutnud üks konverentsipäev anda täielikku ülevaadet F. Puksoo elust ja tööst. Neid, kellel on huvi tema elutöösse põhjalikumalt süveneda, peaks aitama eespool nimetatud juubelikogumiku kaante vahele mahtunud ülevaade Tartu Ülikooli Raamatukogus säilitatavast F. Puksoo käsikirjapärandist (I. Loosme) ning tema personaalbibliograafia (K. Noodla ja K. Pruul). Uurijaid peaks innustama ka Eesti Raamatuühingu asutatud F. Puksoo aastapreemia, mille pidulikul kätteandmisel konverentsi külalistel esmakordselt au oli viibida.

MALLE ERMEL

EESTI BIBLIOFIILIA II TEADUSKONVERENTS

1987. a peeti Tallinnas eesti bibliofiilia I teaduskonverents. Kolm aastat hiljem, nõnda nagu I konverentsil otsustati, toimus 3. veebruaril II konverents Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Vallo Raun andis avasõnas ülevaate bibliofiilide klubidest Eestis ja nende rahvusvahelistest sidemetest. Kokku oli ettekandeid kümme ja et nende teesid ilmusid õigeaegselt, oli konverentsi hõlbus jälgida ja teesid olid abiks ka selle ülevaate koostamisel.

Soome Bibliofiilide Seltsi esimees **Jukka Sarjala** kõneles soome bibliofiilide tegevusest.

Aprillis 1942 ilmus Soomes ajakirja «Bibliophilos» esimene number. Karmist sõjaajast hoolimata jätkus soome raamatusõpradel huvi meenutada raamatu osa soome kultuuris. Tähistati soome raamatuloo tähtpäevi: järgmisel aastal ootas ees esimese soomekeelse raamatu, Agricola aabitsa 400. aastapäev, täis oli saanud 300 aastat esimese soomekeelse piibli ilmumisest ning samal aastal möödus ka 300 aastat esimese trükikoja avamisest Soomes. Bibliofiiliat oli Soomes harrastatud enne sellesisulise väljaande asutamist. Aatelise ja kunsti harrastava noorsoo selts Noore Jõu Liit (Nuoren Voiman Liitto) hõlmas ka raamatusõpru. «Bibliophilosest» sai seltsi häälekandja. Helsinki raamatusõbrad asutasid kevadel 1958 Soome Bibliofiilide Seltsi. Asutajate soov oli soodustada raamatute kogumist, luua ostu- ja vahetusvõimalusi ning hõlbustada bibliofiilide omavahelist suhtlemist. Seltsi tegevus on algusest peale hõlmanud kogu maa. Peamisi töövorme on praegu loengud ja näitused, pidevalt korraldatakse ka raamatuoksjoneid. Vammalas peetakse igal aastal vanaraamatu päeva, milles selts juhtivalt osaleb. Selts võttis enda peale «Bibliophilose» väljaandmise, leides selles ruumi nii teadus-

likele uurimustele kui ka populaarsetele artiklitele. Ajakiri ilmub neli korda aastas. Seltsi liikmed tegelevad raamatute kogumise ja uurimisega. Paljudel on suured isiklikud kogud mingist kitsamast valdkonnast. Oma kogu ei peeta siiski eesmärgiks omaette. Sihiks on süvendada raamatualaseid üldteadmisi.

Jussi Nuorteva ettekanne «Raamat kui isiksus» käsitles eksemplaride eripära. Tänapäeva trükikoja konveierilt tulnud raamatud on identsed ja eristamatud. Vana raamatu kohta — J. Nuorteva pidas silmas enne 1850. aastat trükituid — see ei käi. Tolleaegsed trükised polnud masstooteina ühenäolised, vaid eriilmelised indiviidid. Trükkimise käigus toimusid mitmesugused muutused, nii et kogu tiraaž ei tulnudki välja täiesti ühesugune. Raamat sai oma individuaalsuse peamiselt siiski köitmisel. Trükkal enamasti ei tegelnud raamatu müümisega, see õigus kuulus köitjale. Köitmisel oli määrav ostja soov. Raamat köideti tavaliselt nahaga kaetud papp- või puukaantesse. Töö oli kallis, mistõttu samadesse kaantesse köideti mõnikord isegi mitukümmend raamatut. Vanade raamatute köited näitavad selgesti omaniku maitset ja jõukuse astet. Soome raamatud on tagasihoidlikumad kui Kesk-Euroopa või Rootsi raamatud samast ajast. Köitelt individuaalsemad on 19. sajandi lauluraamatud, mille kaasi kaunistavad sageli kuldsed ornamendid, iluõmblused, email, sepistatud hõbe või merevaigust rist. Selline raamat on ilmselgelt indiviid. Huvitav oli teada saada, et Helsinki Ülikooli Raamatukogu võtab nüüd käsikirjaliste sissekannetega raamatud arvele kahekordselt — raamatuna ja käsikirjana.

Soomlaste ettekannetele sekundeeris **Helgi Vihma** võrdlev analüüs soome ja eesti raamatuloost 15.—19. sajandil, mis märkis nii ühist kui ka erinevat. Esimesed Soome ja Eesti jaoks tehtud raamatud on võõrkeelsed, ning soome- ja eestikeelsed tekstidki trükiti eelkõige muulasist vaimulike jaoks: soome esimene raamat on ladinakeelne «Missale Aboense» aastast 1488, esimene teadaolev Eesti jaoks trükitud raamat on mitmekeelne eesti tekstiga luterliku jumalateenistuse käsiraamat aastast 1525. Nii eesti kui soome keele esimene grammatika on muukeelne: eesti grammatika saksakeelne (1637), soome grammatika ladinakeelne (1649), kusjuures H. Stahli eesti keele grammatika on naaberrahvaste lätlaste, soomlaste, rootslaste, venelaste analoogilistega võrreldes varaseim. Mõlemad põlisrahvad, eriti eestlased, õppisid varakult lugema, kuid ühe raamat ei mõjustanud sugulasnaabri kultuuri kuni eestikeelse Piiblini, mille kirjaviis on varasema eestikeelse raamatuga võrreldes soome ortograafia eeskujuline uus nähtus, kuigi soomekeelse Piibli tekst eesti piiblitõlget ei mõjustanud. Alates vähemalt 1822. aastast saame aga rääkida soome raamatu otsesest mõjust eesti kultuurile.

Uno Liivaku kõneles eestlaste raamatuhuvi kujunemisest. Eestlaste raamatuhuvi on otsustavalt mõjutanud hariduse kaks alustala — luteri usk ja baltisakslaste (eriti vaimulike) valgustatus. Tänu baltisaksa

haritlaskonnale soetati eestlaste tarvis nii suurel hulgal raamatuid, et neid jätkus peaaegu igasse peresse. Raamatuid kinkisid kirikuõpetajad ja mõisnikud, hiljem ka kooliõpetajad ja kaupmehed. Juba 18. sajandi algul olid trükiarvud rahvaarvuga võrreldes tohutud: kodu- ja kirikuraamatu kaks trükki (1721 ja 1723) kokku 11 000, Piibli esitrükk (1739) 6015. Seda rahvale, keda pärast Põhjasõda polnud palju üle 100 000. Tõsi küll, pärast Piibli ilmumist algas põhjaeesti keele domineerimine, mille tagajärjel kuhtus lõunaeesti keel, kuid mille tulemusel objektiivselt kujunes üks eesti rahvas. Suurtest trükiarvudest hoolimata oli nimetusi vähe, lugemishuvi ülekasvamine raamatuhuviks oli aeglane ja võttis hoogu alles 19. sajandi teisel poolel, millal võib rääkida esimesest infoplahvatusest Eestis. Nimelt kahekordistus 1851. aastast kuni sajandi lõpuni raamatunimetuste arv iga 15—20 aasta järel. Ka tekkis siis vajadus tarberaamatu järele. Laialt levis ajaviitekirjandus. Mõned eestlased hakkasid juba raamatuid koguma, see tähendab: eestlaste seast võrsus bibliofiile. Alates 18. sajandist võib kirjaoskajate protsenti aluseks võttes pidada eestlasi üheks Euroopa haritumaks rahvaks. Nii lausalist kirjaoskust katoliku ja õigeusu maades ei tuntud. Venemaal oli Eesti kirjaoskuselt teistest piirkondadest kaugelt üle. Eesti 18. sajandi alguse kirjaoskustasemele jõuti seal 19. sajandi keskpaiku. Niisuguste eelduste tõttu sai lugemissunnist areneda raamatuhuvi, mis on tänapäevalgi maailma ulatuses üsna erakordne.

Leningradi juhtiv bibliofiil **Villi Petritski** kõneles rahvuslikust ja internatsionaalsest bibliofiilias. Küllap kõige olulisem tema ettekandes oli seisukoht, et bibliofiiliateadus on oma olemuselt rahvusvaheline. Teiseks väärib tähelepanu arvamus, et kui bibliofiil tahab luua tõesti väärtusliku bibliofiilse kogu, peab ta olema täpsem ja mitmekülgsem raamatu-uurija, kui on raamatukoguhoidja.

V. Petritski teemaga haakus **Kaja Noodla** ettekanne «Friedrich Puksoo ja bibliofiilia», ülevaade sellest, kuidas Puksoo suunas teadusliku bibliofiilia arengut Eestis. Alustanud teadustööd eesti raamatu ajaloo uurimisest, kirjutas Puksoo oma kolmanda raamatu üldisest raamatuloost, seekord juba selgelt bibliofiilse kallakuga. Kõne all on 1934. aastal EKSi «Elava Teaduse» sarjas ilmunud «Raamat ja tema sõbrad», milles autor selgitab bibliofiilia mõistet, tutvustab suurimaid rariteete, raamatu ja raamatukogude arengu pöördelisi etappe, silmapaistvamaid bibliofiile ja raamatuharrastuse eri tüüpe. Puksoo viimast, juba pensionipõlves koostatud ja postuumselt (1973) ilmunud teost «Raamat ja tema sõbrad» võib täie õigusega pidada bibliofiili käsiraamatuks. See käsitleb oma 1934. aasta eelkäijast hoopis põhjalikumalt kirja ja raamatu, raamatukogude ja bibliofiilia arengut eri ajajärkudel.

Teoreetilisemat laadi oli ka **Voldemar Milleri** ettekanne «Raamatu väärtuse muutumine ajas», arutlus sellest, kuidas ja miks kaotavad paljud raamatud vahepeal oma väärtuse, saavad siis aga ajapikku jälle

tarvilikuks ja kujunevad bibliofiilseks väärtuseks. V. Miller rõhutas, et seda asjaolu silmas pidades võib ettenägelik bibliofiil kultuurile suure teene osutada.

Eerik Teder rääkis oma ettekandes «Välis-eesti bibliofiilne raamat» sellest, kui aktiivselt hakkasid eesti kirjamehed juba põgenikelaagreis poolkäsitsi välja andma oma ajalehti, ajakirju ja kogumikke, mis nüüd on väga haruldased. Bibliofiilseid raamatuid on väljaspool Eestit tunduvalt rohkem publitseeritud, kui see kodumaal on võimalik olnud. Bibliofiilide jaoks on trükitud numereeritud ja autori signeeringuga raamatuid, näit H. Visnapuu «Kogutud luuletustest» on ilmunud 500 eksemplari numereerituna. Bibliofiilse raamatu kõige tähtsamaks initsiaatoriks ja kaasautoriks on kunstnik O. Paju. Ainulaadne bibliofiilne väljaanne on kriminaaljutu paroodia «Martin Musta saladus», mille eri peatükid on kirjutanud I. Talve, A. Mägi, K. Lepik, R. Kolk ja K. Ristikivi. Raamat on trükitud sajas nummerdatud ja kõigi viie autori poolt signeeritud eksemplaris.

Abel Nagelmaa ettekanne «J. Barbaruse luule väljaannetest 1918—1939» näitas, milliste pingutuste ja kuludega Barbarus oma luulet välja andis. Osalt nii väikestes tiraažides, et raamat oli algusest peale haruldane.

Mart Velskeri «Varasemad eesti luule antoloogiad» käsitles kogumikke alates 1806. a ilmunud H. Wehli koostatud kogumikust «Monned Laulud». Kõne all olid valiku põhimõtted ja vastuvõtt, mille osaliseks antoloogiad said.

Kokkuvõttes näitas konverents, et bibliofiilia liigub meil suurema teadlikkuse, võiks isegi öelda — teaduslikkuse suunas.

* * *

10.—14. märtsil toimus Üleliidulises Riiklikus Väliskirjanduse Raamatukogus (VGBIL) nõupidamine, kus **arutati üleliidulise raamatukogukongressi korraldamist** ja raamatukoguhoidjate ühingute üleliidulise katusorganisatsiooni loomist.

Nõupidamisel oli 46 inimest Vene NFSVst, 1 Eesti NSVst ja 1 Leedu Vabariigist.

Peeti otstarbekaks korraldada 1990. a novembris Moskvas umbes 1000 osavõtjaga üleliiduline raamatukogukongress. Kuid pole ka välistatud, et aasta teisel poolel toimub üleliiduline kultuuritöötajate kongress. Sel juhul jääksid raamatukogudega seotud probleemid loomulikult paljude teiste kultuuriharude probleemide varju.

Otsustati kiirendada Nõukogude Liidus raamatukoguühingute loomist. Märtsiks oli neid lisaks Baltikumile vaid neljas või viies Venemaa linnas, peale selle mõnes kohas ühingute loomise initsiatiivgrupid, küll aga oli juba olemas paar üleliidulist ühingut raamatukogutüüpide kaupa. Samuti rõhutati vajadust luua katusorganisatsioon Nõukogude Liidu Raamatukoguühingute ja Assotsiatsioonide Föderatsioon. Sel eesmärgil moodustati koordinatsiooninõukogu, peaasjalikult Leningradi ja Moskva

spetsialistidest. Leedu ja Eesti esindajaid sinna ei arvatud.

Nõupidamisel oli tunda mõningast vastuolu senise võimu (NSVL Kultuuriministeerium, suurte raamatukogude juhtkond jt) ja tärganud demokraatlike liikumiste (raamatukoguühingud) vahel. Tundus, et esialgu prevaleerib senine võim, seda vähemalt eelseisva kongressi korraldamisel.

Huvitav on nõupidamisel tutvustatud Nõukogude raamatukogude kriisi ületamise kontseptsioon, mis on koostatud prof Sokolovi juhtimisel Leningradi Raamatukoguühingu initsiatiivil.

T. ETVERK

KEELEUUENDAJALE PYHENDET KONVERENTS

6.—8. detsembril 1990. a korraldab Eesti Rahvusraamatukogu koos Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Emakeele Seltsiga teaduskonverentsi «Keelereform ja raamat».

Konverents on pyhendet eesti keeleuuendaja Johannes Aaviku 110. synniaastapäevale. Konverentsil käsitellakse eesti, soome, rootsi, ungari jt keelereforme, eriti keeleuuendust ja selle seoseid kirjakeelse raamatuga. Konverents algab Tallinnas. 8. detsembril kylastatakse Johannes Aaviku kodusaart Saaremaad ja viimased ettekanded peetakse Kuressaare lossis ning Aaviku vanas madalas yhevookses kodumajas Vallimaa 7.

Saaremaale sõita soovijail palume aegsasti registreeruda ERRi teadusosakonnas, et me teaksime tellida busse, kõigile «viisat» ja lõunat, õhtusööki kuursaalis. Ootame rohket osavõttu ja huvitavaid ettekandeid.

Ettekande teesid kuni neli lehekülge palume saata 31. augustiks 1990. Konverentsi töökeeled on eesti, soome ja inglise keel. Kui teesid on eesti või soome keeles, siis palume lisada ingliskeelse lühikokkuvõtte (1 lk). Enda kohta palume teatada järgmised andmed:

1) ees- ja perekonnanimi;

2) töökoht ja ametinimetus;

3) postiaadress, telefoni ja telefaksi number.

HELGI VIHMA

РЕЗЮМЕ

⊙ **Криста Тальви и Тийу Вальм** знакомят читателя с планами работы Эстонской национальной библиотеки. Национальная библиотека станет базой данных, справочной службой, консультационным пунктом и центром усовершенствования для всех библиотек Эстонии, не затрагивая их самостоятельности.

⊙ **Ханс Юрман** рассматривает судьбу эстонской книги. Парадоксально, что история эстонской книги — это история ее уничтожения. Вспомните, что первые книги на эстонском языке вышли в 1525 и 1535 годах. Необходима не только всеобъемлющая библиография изданий, но и «антибиблиография» — перечень всех книг, запрещенных и уничтоженных во время немецкой оккупации и советской власти. На Эстонской национальной библиотеке и Архивной библиотеке Литературного музея в Тарту лежит исконная обязанность сохранения эстонской книги. Свои заслуги в этом есть и у библиотек Тартуского университета и Эстонской Академии наук.

⊙ Темой статьи **Марта Уммеласа** является издательская деятельность в Эстонии в 1990 году. Он считает, что новый закон об издательской деятельности должен гарантировать всем гражданам и всевозможным демократическим объединениям равное право издавать то, что хочется и то, что нужно. Наступило время вернуть участников на исходную линию и разъяснить всем, что в течение 50 лет они бежали с фальстарта. Март Уммелас пишет, что конкурирующая и многослойная издательская деятельность, основывающаяся на свободной инициативе индивидов, дает куда лучше результат, чем административное вмешательство даже самых умных мужей, а возможность принятия архиважных, полностью соответствующих нуждам национальной культуры и в то же время экономически оправданного решения лишь иллюзия. Следует ликвидировать монополию государственных издательств.

⊙ Дерево финно-угорских племен имеет десятки разветвлений, часть из которых уже вымерли, а другая еще вымирает. Чувство нашей общности необходимо возродить, и в этой миссии должны участвовать и библиотеки. Директор Эстонской детской библиотеки **Анне Ранде** пишет о возрождении этого движения, ведущего свое начало со времени национального возрождения в прошлом столетии. Ранней осенью 1989 года возникла идея создать при детской библиотеке эстонско-финский и эстонско-венгерский кружки, которые ныне сливаются, охватывая все другие племена. Сотрудничество намечается на трех уровнях: обмен различной информацией; контакты с коллегами (совещания, конференции, стажировки и т. д.); контакты между детьми и молодежью (творческие конкурсы, безвалютный обмен и т. д.). С 10 по 15 сентября в Таллинне проводятся первые международные дни детских библиотекарей на тему «Куда идешь, детская библиотека?» В течение трех дней будут обсуждаться темы «Дети и библиотека».

⊙ С обновленным эстонским обществом книголюбов знакомит читателей **Валло Раун.** Общество родилось 16 лет тому назад по приказу Москвы, но являлось уже тогда носителем демократической духовности, и именно из клубов книголюбов выросли многие лидеры нынешних движений и партий. Первоочередная задача общества — обеспечивать своих членов (38000 человек) литературой повышенного спроса. Проводятся анкетные опросы для выявления наиболее популярных книг и общество старается содействовать их изданию. Выпускаются свои газеты — «Вирускундра» и «Амбур».

⊙ В марте текущего года директором библиотеки Тартуского университета избрана **Малле Эрмель.**

В ее предвыборной платформе следует подчеркнуть следующие направления: университетская библиотека должна быть базой научной работы и преподавания наук в университете; фонды следует формировать в тесном сотрудничестве с преподавателями и учеными; следует создать архивный фонд университетских изданий, составить их полную библиографию, продолжить после сорокалетнего перерыва пополнение собрания Estica. Университетская библиотека является неотъемлемой частью национальной инфосистемы. Следует наладить сотрудничество с другими библиотеками Эстонии.

SUMMARY

⊙ **Krista Talvi** and **Tiiu Valm** explain to the readers the plans of the Estonian National Library. The National Library will become a data base, an information, consultative and advanced learning center for all the libraries in Estonia, while not restricting the independence of any other libraries.

⊙ **Hans Jurman** examines the fate of Estonian books. It is paradoxical that the history of Estonian books has turned out to be the history of destroying Estonian books. The first books in Estonia were published in 1525 and 1535. Now, Jurman argues, we need a full bibliography of all the publications as well as an «antibibliography» that would list all the books prohibited by German and Soviet occupying authorities. It is the duty of the Estonian National Library and the Archive Library of the Literature Museum, located in Tartu, to preserve Estonian books. The Library of Tartu University and Library of the Estonian Academy of Sciences have also done a lot accomplish this.

⊙ **Mart Ummelas** writes about the publishing situation in Estonia in 1990. He contends that the new publishing law should provide every individual and all the democratic movements equal rights to publish. Time has come to blow the whistle and get all the competitors back behind the starting line in order to tell them that the race they have been running for the last 50 years was triggered by a false start. Mart Ummelas writes that varied and highly competitive publishing activities, based on the free initiative of individuals, will always get ten a times better result than administrative interference by any clever man. The monopoly of state publishing must be end.

⊙ Tens of branches of the Fino-Ugric family-tree have become extinct or are becoming extinct. The Fino-Ugric people have to regain a sense of being united and this mission should be carried by the libraries. Director of the Children's Library **Anne Rande** writes about the newly revived kinship movement that actually got started already during the period of national awakening last century. In the early autumn of 1989, Estonian-Finnish and Finnish-Estonian kinship circles were formed at the Children's Library. By now they have become one group, also including other kinship circles. These circles will cooperate on three levels: exchanging information, fostering contacts, organizing meetings, training trips, etc. The first international days of the librarians working at children's libraries will take place in Tallinn from Sept. 10 to Sept. 15. The three-day meeting is going to be dedicated to discussing such topics as «children in society», «children and books» and «children and the library».

⊙ **Vallo Raun** explains the renewed Estonian Book Society. Although the society was brought into being 16 years ago by Moscow, it was comparatively progressive even then. A large number of leaders in current movements and political parties have come from book clubs associated with the Estonian Book Society. One of the priorities of the Book Society now is providing its members (38 000 people) with books as the number of copies printed often does not meet the demand. Polls have been carried out in order to find out which books would be needed most. Efforts have been made to get a sufficient number of these books printed. The Society also publishes two newspapers: «Viruskundra» and «Ambur».

⊙ **Malle Ermel** was elected director of the Library of Tartu University this March. The following principles were in her election platform: the university library should serve as a base for scientific work and for teaching sciences at the university; the fund of the library should be compiled in close cooperation with lecturers and scientists; an archive fund for the university publications should be created; a full bibliography of the university publications should be compiled; after a break of 40 years, the Estica-fund should be continued; and the University Library is an inseparable part of the national information system, effective cooperation with other libraries in Estonia should be guaranteed.

SISUKORD

Täienduskoolitusest	Krista Talvi, Tiiu Valm, Leili Gasman, Aira Lepik	5
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Eesti raamatust	Hans Jürman	12
Ökoloogiakirjandus täna ja homme	Hendrik Relve	14
Alustagem nullist — kirjastamine Eestis anno 1990	Mart Ummelas	20
Eesti Raamatuühing ja raamatukogud	Vallo Raun	24
Hõimuliikumine — üks võimalikest teedest	Anne Rande, Reet Roosi	27
Miks lasteraamatukogude arv USAs väheneb? (referaat)	Leili Gasman	33
Austraalia raamatukogud ja infoteenistused (referaat)	Leili Gasman	36
Kyrillose ja Methodiose Rahvusraamatukogus streigiti	Aira Lepik	39
MÄLESTUSI		
Riiklik Avalik Raamatukogu (Rahvusraamatukogu)	Helene Johani	43
TUTVUSTAME		
Malle Ermel — Tartu Ülikooli Raamatukogu direktor		50
MEIE ÕNNESOOV		51
Seitse küsimust Miss Estoniale	Peeter Liiv	55
ÜLEVAATED		
Eesti raamatukogude automatiseerimisest	Kai Maran	58
Eesti raamatukogud ühinevad	Ivi Tingre	59
Iževskis kavandati soome-ugri raamatukogude koostööd	Toomas Etverk	60
Habent sua fata bibliothecarii	Malle Ermel	61
Eesti bibliofiilide II teaduskonverents	Voldemar Miller	62
Üleliidulise raamatukogukongressi korraldamisest	Toomas Etverk	65
Резюме		67
Summary		68

ОГЛАВЛЕНИЕ

Об усовершенствовании образования	Криста Тальве, Тийу Вальм Лейли Гасман, Айра Лепик	5
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Об эстонской книге	Ханс Юрман	12
О состоянии и перспективах литературы, формирующей экологическое сознание	Хендрик Релве	14
Начнем с ноля — издательская деятельность в Эстонии в 1990 г.	Март Уммелас	20
Эстонское общество книголюбов и библиотеки	Валло Раун	24
Финно-угорское движение — один из возможных путей	Анне Ранде, Реэт Роози	27
Почему в США число детских библиотекарей идет на убыль (реферат)	Лейли Гасман	33
Библиотеки и инфослужбы Австралии (реферат)	Лейли Гасман	36
Забастовка в Национальной библиотеке Кирилла и Мефодия	Айра Лепик	39
ВОСПОМИНАНИЯ		
Государственная публичная библиотека (Национальная библиотека)	Хелене Иохани	43
НАШЕ ЗНАКОМСТВО		
Малле Эрмель — директор Библиотеки Тартуского университета		50
НАШЕ ПОЗДРАВЛЕНИЕ		51
Семь вопросов Мисс Эстонии	Пеэтер Лийв	55
ОБЗОРЫ		
Об автоматизации эстонских библиотек	Кай Маран	58
Эстонские библиотеки объединяются	Иви Тингре	59
В Ижевске намечены перспективы сотрудничества финно-угорских библиотек	Тоомас Этверк	60
Habent sua fata bibliothecarii	Малле Эрмель	61
II научная конференция эстонской библиофилии	Вольдемар Миллер	62
О проведении всесоюзного книжного конгресса	Тоомас Этверк	65
Резюме		67
Summary		68

TABLE OF CONTENTS

Advanced Learning	**Krista Talvi, Tiiu Valm, Leili Gasman, Aira Lepik**	5
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Estonian Books	**Hans Jürman**	12
Ecological Literature: Present and Future	**Hendrik Relve**	14
Publishing in Estonia in 1990	**Mart Ummelas**	20
Estonian Books Association and Libraries	**Vallo Raun**	24
Kinship Movement — One of the Possible Ways for Us	**Anne Rande, Reet Roosi**	27
Why the Member of Librarians at Children's Libraries in the U.S.A. is Diminishing?	**Leili Gasman**	33
Libraries and Information System in Australia (review)	**Leili Gasman**	36
Strike at the National Library of Kyrillos and Methodios	**Aira Lepik**	39
MEMORIES		
The National Library	**Helene Johani**	43
GET ACQUAINTED with		
Malle Ermel — The Director of Tartu University Library		50
CONGRATULATIONS		51
Seven Questions to Miss Estonia	**Peeter Liiv**	55
REVIEWS		
Automation at Estonian Libraries	**Kai Maran**	58
Estonian Libraries are Getting United	**Ivi Tingre**	59
Cooperation between Fino-Ugric Libraries Discussed in Iževsk	**Toomas Etverk**	60
Habent sua fata bibliothecarii	**Malle Ermel**	61
II Conference of Estonian Bibliophily	**Voldemar Miller**	62
Preparations for Organizing a Soviet Union Libraries Congress	**Toomas Etverk**	65
Резюме		67
Summary		68

Trükkida antud 28. 08. 1990. Paber 70×108/16. Trükipoognaid 4,5. Arvestuspoognaid 6,3.
Tellimuse nr. 836. Trükiarv 1350.

Eesti Kultuuriministeerium. Tallinn, G. Otsa 5.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti NSV Riigikantselei Trükikoda, Tallinn, Lossi plats 1a.

Hind 1.20

Kunstnik LEMBIT LÕHMUS

Hind 1.20